

ILMAN VANHEMPIA SUOMESSA JA KAUKANA KOTOA

Alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden ajatuksia ja ensikokemuksia

Mari Honkonen
Opinnäytetyö, kevät 2010
Diakonia-ammattikorkeakoulu,
Diak Itä, Pieksämäki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Honkonen, Mari. Ilman vanhempia Suomessa ja kaukana kotoa. Alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden ajatuksia ja ensikokemuksia. Pieksämäki, kevät 2010, 51s, 3 liitettä.

Diakonia -ammattikorkeakoulu, Diak Itä, Pieksämäen yksikkö, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden ajatuksia ja ensikokemuksia Suomesta. Tutkimustehtävänä oli selvittää, mitä nuoret tiesivät Suomesta etukäteen, ja mikä tukisi heidän jaksamistaan arjessa.

Suomeen saapuu vuosittain lapsia ja nuoria, jotka tulevat maahan ilman vanhempiaan ja hakevat turvapaikkaa Suomesta. Vuonna 2009 Suomeen tuli 557 alaikäistä yksin tullutta turvapaikanhakijaa. Suurin osa tulijoista oli Afganistanista, Irakista ja Somaliasta.

Tutkimus oli laadullinen. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin kyselyä ja teemahaastattelua. Kyselyyn osallistui seitsemän ja teemahaastatteluihin kuusi alaikäistä yksin tullutta turvapaikanhakijaa. Osa osallistui vain kyselyyn, osa vain haastatteluun, yhteensä tutkimukseen osallistujia oli yhdeksän henkilöä. Tutkimusta tehdessä oli huomioitava vastaajien ikä, kielitaito, kulttuuritausta sekä aiemmat mahdollisesti hyvin traumaattiset sota- ja pakomatkokemukset.

Tutkimukseen osallistuneista yhdeksästä vastaajasta kukaan ei ollut tiennyt pakomatkansa aikana, että on matkalla Suomeen. Myös tieto Suomesta oli vähäinen: vain yksi vastaajista oli kuullut suomalaisen jalkapalloilijan nimen. Tutkimukseen osallistuneista nuorista kaksi oli käsittänyt Euroopan olevan yksi yhteinen valtio. Vastaajien toiveet olivat yhtenäiset: he ikävöivät perhettään ja talven kylmään säähän oli vaikea sopeutua. Nuoret olivat motivoituneita opiskelemaan: he halusivat opiskella suomen kieltä nykyistä enemmän ja opiskella Suomessa myöhemmin hyvään ammattiin.

Avainsanat: alaikäinen, yksin tullut, turvapaikanhakija, laadullinen tutkimus

Säilytyspaikka: Diakonia -ammattikorkeakoulu, Pieksämäen yksikkö, kirjasto.

ABSTRACT

Honkonen, Mari. Without Parents in Finland and Far a Way from Home. 51 pages, 3 appendices, Language: Finnish, Pieksämäki, Spring 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services

The aim of the study was to clarify the thoughts and first experiences of these underage asylum seekers in Finland. One main research task was to find out what these young underage asylum seekers knew about Finland before and how their every day life was supported in the first months in Finland. Every year children and teen age youngsters enter Finland without parents and seek asylum. Most of them come from Afganistan, Irak or Somalia. In the year 2009, 557 underage asylum seekers entered Finland without a guardian.

The method of this study was qualitative. The study material was collected with a questionnaire and thematic interviews. Seven underage asylum seekers answered the questionnaire and took part in the thematic interview. Some of them only filled in the questionnaire; some of them took part only in the thematic interview. Altogether nine persons made up the study material. The age, skills in languages, cultural background of the respondents and their possible traumatic experiences in war and during their flight were hindrances which had to be considered when conducting this study.

The main result was that during the flight none of the underage asylum seekers of this study were aware that they would end up in Finland. They knew nearly nothing of Finland; only one of these underage asylum seekers had heard the name of one Finnish football player. Two of these underage asylum seekers had thought that Europe was one unit state. All respondents had same questions: they missed their families and it was difficult to adapt to winter and cold weather. All of the underage asylum seekers wanted to learn a Finnish language more than now and learn a good profession later in Finland.

Keywords: underage, asylum seeker, qualitative study

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 PAKOLAISUUS	7
2.1 Pakolainen, turvapaikanhakija ja alaikäinen turvapaikanhakija	7
2.2 Suomi pakolaisia vastaanottavana maana	8
2.3 Alaikäinen turvapaikanhakija Suomessa.....	10
3 TURVAPAIKANHAKUPROSESSI SUOMESSA.....	13
3.1. Turvapaikanhakuprosessin kuvaus	13
3.2 Alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakuprosessi.....	14
3.3 Alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakijan asuminen Suomessa	15
3.4 Aiemmat tutkimukset alaikäisistä turvapaikanhakijoista Suomessa.....	17
4 TURVAPAIKANHAKIJA UUDESSA KULTTUURISSA.....	20
4.1 Mitä kulttuuri on?.....	20
4.2 Suomi ja monikulttuurisuus	21
4.3 Turvapaikanhakijan sopeutuminen uuden maan kulttuuriin	22
5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSMENETELMÄ	25
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat	25
5.2 Tutkimusmenetelmät.....	25
5.2.1 Kysely	27
5.2.2 Teemahaastattelu puhelintulkkauksen avulla.....	28
5.3 Tutkimusaineisto	29
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	30
6 TUTKIMUSTULOKSET	31
6.1 Alaikäisen turvapaikanhakijan tieto Suomesta ennen maahan saapumista.....	31
6.2 Kieli- ja kulttuurierot arjen haasteena	31
6.3 Alaikäisen turvapaikanhakijan vaikeimmiksi kokemat asiat Suomessa	33
6.4 Alaikäisen turvapaikanhakijan sopeutumisen tukeminen	36

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	38
LÄHTEET.....	42
LIITE 1 Taulukko: Yksilöllinen ja yhteisöllinen kulttuuri	45
LIITE 2 Kyselylomake.....	46
LIITE 3 Teemahaastattelun runko	51

1 JOHDANTO

Suomeen saapuu vuosittain alaikäisiä lapsia ja nuoria ilman vanhempiaan, ja he hakevat Suomesta turvapaikkaa. Vuonna 2009 yksin tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita saapui Suomeen 557. Eniten heitä tuli Afganistanista, Somaliasta ja Irakista. Ilman vanhempiaan saapuneet alaikäiset lapset ja nuoret ovat erityisen suojelun ja tuen tarpeessa: he ovat kokeneet paljon ja joutuvat uudessa maassa ja vieraassa kulttuurissa selviytymään ilman oman perheen tukea ja turvaa.

Opinnäytetyössäni etsin vastausta siihen, mitä nämä yksin tulleet lapset ja nuoret tiesivät määränpäästään Suomesta. Mikä tukisi alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakijan mielestä arjessa jaksamista ja elämää uudessa kulttuurissa? Tutkimuksessani käytän jatkossa alaikäisistä termiä nuori, koska kyselyyn ja haastatteluun osallistujat olivat 15–17-vuotiaita. Pyrin tutkimuksessani kuulemaan nuorten omia kokemuksia ja mielipiteitä. Laadullisen tutkimuksen empiirisen osan kyselyyn ja teemahaastatteluun osallistui yhdeksän nuorta. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat saapuneet Suomeen ilman vanhempiaan 12–15 kuukautta aiemmin.

Halusin perehtyä maahanmuuttajanuoriin ja monikulttuurisuuteen, koska aihe on ajankohtainen ja koskettaa jollakin tavalla meistä jokaista. Alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden kasvava määrä on herättänyt vilkasta keskustelua niin suomalaisessa mediassa kuin politiikassakin. Kun tarkastelee maahanmuuttopolitiikkaa viimeisimpien uutisten ja ajankohtaisohjelmien valossa, lienee perusteltua väittää, että keskusteluun tarvitaan tietoa, tutkimusta ja kokemusta maahanmuuttajien parissa. En ota tutkimuksessani kantaa maahanmuuttokeskusteluun, vaan haluan esitellä yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden omaa ääntä ja omia kokemuksia Suomessa. Millaisena nuoret kokevat suomalaisen kulttuurin, suomen kielen ja mitä he eniten toivovat?

2 PAKOLAISUUS

2.1 Pakolainen, turvapaikanhakija ja alaikäinen turvapaikanhakija

Pakolaisuus on määritelty Yhdistyneiden kansakuntien Geneven pakolaissopimuksessa vuonna 1951. Pakolainen on ulkomaalainen henkilö, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Pakolaisaseman saa henkilö, jolle jokin valtio antaa turvapaikan tai jonka YK:n pakolaisjärjestö UNHCR toteaa olevan pakolainen. Pakolaisten kansallisuudet ja määrät vaihtelevat vuosittain; määriin vaikuttaa merkittävimmin se, millaisia kriisejä ja konflikteja maailmassa on meneillään. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n pakolaistilastojen mukaan konfliktien ja vainon vuoksi pakenemaan joutuneita ihmisiä oli vuoden 2008 lopulla 42 miljoonaa. (Räty 2002, 16; Maahanmuuttovirasto, i.a.a.; Suomen pakolaisapu 2009.)

Pakolaismääritelmän ulkopuolelle jäävät ne ihmiset, jotka tuntevat olleensa pakotettuja jättämään kotimaansa, mutta joiden lähdön syyt eivät täytä pakolaissopimuksen vaatimuksia. Yhä useammin ihmiset joutuvat lähtemään kotiseudultaan sotatilanteen, nälänhädän tai ympäristöongelmien vuoksi. Pakolaisuuden syyt maailman eri kriisialueilla ovat monisyisiä ja saattavat johtaa kauaksi historiaan. YK:n pakolaismääritelmän ulkopuolelle jäävät myös niin sanotut maansisäiset pakolaiset, jotka ovat joutuneet jättämään oman kotinsa, mutta asuvat edelleen esimerkiksi pakolaisleirillä kotimaansa rajojen sisäpuolella. (Räty 2002, 16–18.)

Suomi vastaanottaa vuosittain suoraan ulkomailta YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n kanssa sovitun määrän kiintiöpakolaisia. Kiintiöpakolainen on henkilö, jolla on UNHCR:n myöntämä pakolaisasema ja maahantulolupa. Järjestöllä on kriisialueiden naapurimaissa toimistoja, joihin pakolaiset voivat hakeutua turvaa hakemaan. Kiintiöpakolaisten vastaanottaminen on valtioille vapaaehtoista, ja vastaanottoon on sitoutunut kymmenen valtiota maailmassa. Suomen pakolaiskiintiö on ollut usean vuoden ajan 750 henkeä. (Räty 2002, 18–19; Suomen pakolaisapu, i.a.b.)

Turvapaikanhakija on henkilö, joka pyytää suojaa ja oleskeluoikeutta vieraasta maasta. Suomessa turvapaikkaa voi hakea heti rajalla tai maahantulon jälkeen poliisilta. Turvapaikanhakija saa pakolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka. Turvapaikkamenettelyn yhteydessä tutkitaan ja ratkaistaan myös, voiko oleskeluluvan saada jollain muulla perusteella. Suomeen saapuu 1–2 % Euroopan unionin alueen turvapaikanhakijoista; esimerkiksi vuonna 2009 Suomesta turvapaikkaa haki 5 988 henkilöä ja myönteisen turvapaikkapäätöksen Suomesta sai 1 373 hakijaa. (Maahanmuuttovirasto, i.a.a. ja i.a.b.)

Alaikäisenä yksin tulleena turvapaikanhakijana pidetään Maahanmuuttoviraston laatiman turvapaikkaohjeen mukaan alle 18-vuotiasta kansainvälistä suojelua hakevaa lasta, joka on Suomessa ilman laillista ja tosiasiallista huoltajaa (Väänänen, 2009). Kansainvälistä suojelua hakeva lapsi on paitsi turvapaikanhakija, ennen kaikkea lapsi, joka on joutunut eroon vanhemmistaan tai menettänyt vanhempansa. Lapsi on matkustanut pitkän ja usein vaarallisen matkan turvaa hakeakseen. Suurin osa näistä lapsista tulee maista, joissa on käynnissä sotatilanne tai aseellinen konflikti tai joiden ihmisoikeustilanne on erittäin huono. Valtaosa vanhemmistaan eroon joutuneista lapsista päätyy muihin kehitysmaihin, ja vain pieni osa lapsista tulee Eurooppaan. (Edustajana turvapaikkamenettelyssä: opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 5.; Helander & Mikkonen 2002, 28.)

Englanninkielinen alaikäisistä turvapaikanhakijoista käytettävä termi ”separated children” kuvaa hyvin sitä että lapsi on erossa vanhemmistaan, perheestään, kotimaastaan, kielestään ja koko kulttuurista (Helander & Mikkonen 2002, 31).

2.2 Suomi pakolaisia vastaanottavana maana

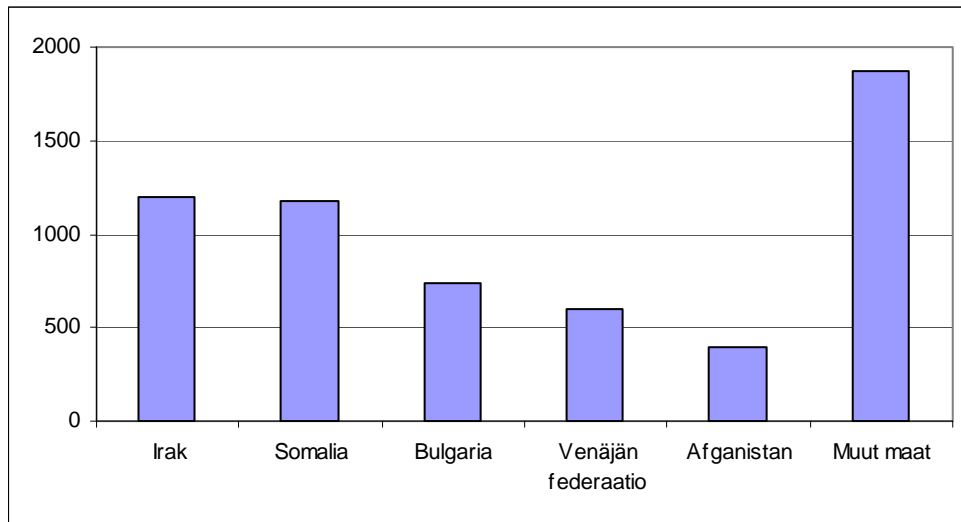
Suomen syrjäinen sijainti on osaltaan vaikuttanut siihen, että Suomessa on useisiin Euroopan maihin verrattuna vähemmän erilaisuutta ja maahanmuuttajia. Suomi ei ole läpikulkumaa, ja maahanmuuttoa ovat hallinneet humanitaariset ja etnisyyteen perustuvat näkökulmat sekä avioliittoperustainen maahanmuutto. Suomi ei ole kuitenkaan etniseltä ja kulttuuriselta rakenteeltaan täysin homogeeninen maa. Suomeen on aiempina vuosikymmeninä tullut pakolaisia, muun muassa ensimmäisen maailmansodan aikaan Venäjältä.

Toisesta maailmansodasta 1970-luvun alkuun Suomi oli maahanmuuttajilta varsin suljettu. (Hursti 2002, 47; Pentikäinen 2005, 23; Alitolppa-Niitamo, Söderling & Fågel 2005, 7–8.)

Suomen maahanmuuton historiassa alkoi uusi aikakausi 1970-luvulla, jolloin Latinalaisesta Amerikasta tuli Suomeen 182 pakolaista. Vuonna 1979 Suomeen vastaanotettiin kiintiöpakolaisia Vietnamista. Suurin osa 1970- ja 1980-luvun pakolaisista oli kiintiöpakolaisia. Vuoteen 1989 saakka turvapaikanhakijoita tuli Suomeen vuosittain vain muutamia kymmeniä. Suomesta tuli maahanmuuton kohdemaana varsinaisesti 1990-luvun alussa, mihin keskeisenä syynä oli Neuvostoliiton hajoaminen ja siten maastamuuton vapautuminen. (Räty 2002, 18–19.)

Vuonna 1990 Suomesta haki turvapaikkaa yllättäen yli 2 700 henkilöä, joista suurin osa oli somalialaisia. Vuonna 2003 maahanmuuttajia, eli ulkomaalaisia, jotka asuivat pysyvästi Suomessa, oli yli 160 eri maasta. Maahanmuuttajien määrä on Suomessa sekä absoluuttisesti että suhteellisesti pienempi kuin missään muussa Euroopan maassa. Väestörekisterikeskuksen tilaston mukaan vuodenvaihteessa 2008–2009 Suomessa oli 143 256 ulkomaalaista henkilöä, mikä on 2,7 % koko väestöstä. Suurimmat ulkomaalaiset kansallisuudet Suomessa vuodenvaihteessa 2008–2009 olivat väestörekisterikeskuksen tilastojen mukaan venäläiset (26 909), virolaiset (22 604) ja ruotsalaiset (8 439) henkeä. Turvapaikanhakijoita oli eniten Somaliasta, yhteensä 4919 henkeä. (Hursti 2002, 47–48; Pentikäinen 2005, 23; Räty 2002; Väestörekisterikeskus, i.a.)

Maahanmuuttovirasto kokoaa vuosittain ja kuukausittain tilastotietoja Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista ja turvapaikkapäätöksistä. Vuonna 2009 Suomeen saapui 5 988 turvapaikanhakijaa: eniten heitä tuli Irakista, 1 195 henkilöä, Somaliasta, 1 180 henkilöä ja Bulgariasta, 739 henkilöä (kuvio 1). Myönteisen turvapaikkapäätöksen vuonna 2009 sai 1 373 henkilöä ja kielteisen päätöksen 2 568. (Maahanmuuttovirasto, i.a.b.)

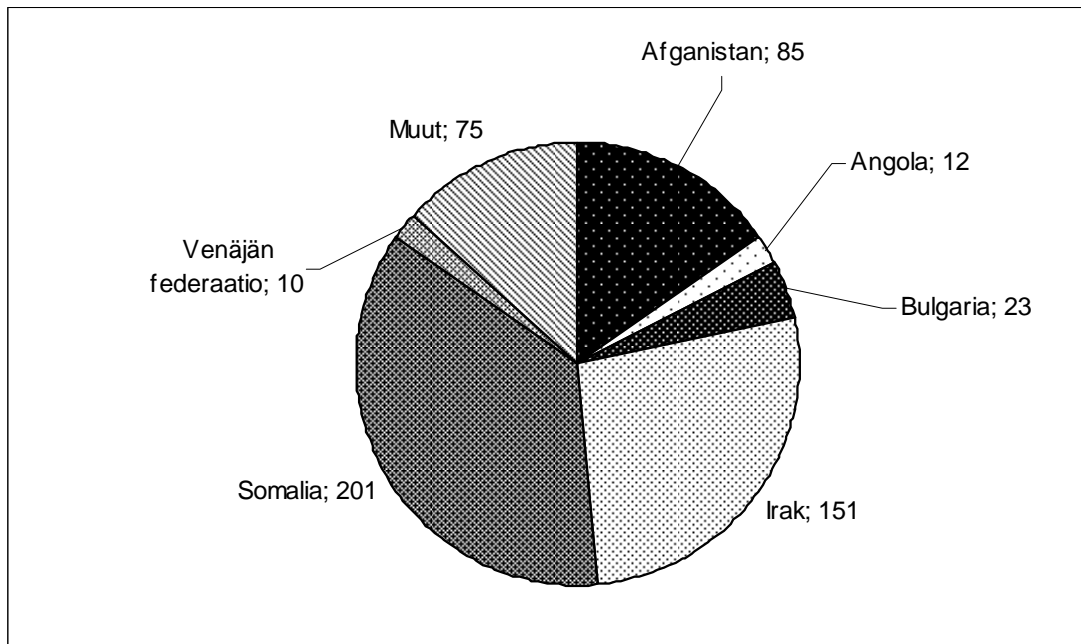

KUVIO 1. Suomeen vuonna 2009 tulneiden turvapaikanhakijoiden lähtömaa (Maahanmuuttovirasto i.a.b.)

Kansainvälisen sopimuksen mukaan Suomessa oleskeleva pakolainen saa oleskeluluvan myös aviopuolisolleen sekä lapsilleen. Perheenyhdistämishajelmalla pyritään takaamaan ydinperheen mahdollisuus asua yhdessä. Perheenyhdistämishajelman kautta tulleet perheenjäsenet vastaanotetaan pakolaisina suoraan kuntiin. (Räty 2002, 20.) Kun Suomessa asuva henkilö jättää perheenyhdistämishakemuksen Maahanmuuttovirastolle, hakemuksen käsittelyyn ja henkilöiden jäljittämiseen kuluu aikaa: huhtikuussa 2010 ratkaisua odottavista hakemuksista vanhimmat oli pantu vireille pääsääntöisesti vuoden 2008 alussa. (Maahanmuuttovirasto, i.a.a.)

2.3 Alaikäinen turvapaikanhakija Suomessa

Tyypillinen vailla huoltajaa maahan saapunut alaikäinen turvapaikanhakija on 15–17-vuotias poika Somaliasta, Irakista tai Afganistanista. Vuonna 2008 Suomeen tuli 706 alaikäistä turvapaikanhakijaa ilman huoltajaa, eli alaikäisiä turvapaikanhakijoita oli peräti 700 % enemmän kuin edellisellä vuonna 2007. Vuonna 2009 Suomeen tuli 557 alaikäistä ilman vanhempiaan saapunutta turvapaikanhakijaa. Heistä 151 tuli Irakista, 201 Somaliasta ja 85 Afganistanista (kuvio 2).

KUVIO 2. Alaikäiset Suomeen yksin tulleet turvapaikanhakijat vuonna 2009 (Maahanmuuttovirasto i.a.c.)

Vuoden 2009 ensimmäisellä puoliskolla yksin tulleista alaikäisistä turvapaikanhakijoista 283 oli poikia ja 50 tyttöjä. Poikia on näin ollen 84 % kaikista yksintulleista, alaikäisiksi ilmoittautuneista hakijoista. (Maahanmuuttovirasto, i.a.b.) Joissakin kulttuureissa vanhemmat arvostavat poikia enemmän kuin tyttöjä ja siksi poikia lähetetään turvaan useammin. Pojat saattavat olla kotimaassaan suuremmissa vaaroissa kuin tytöt, joten vanhemmat laittavat pojan hakemaan turvapaikkaa, eikä pakomatkaakaan yleensä pidetä niin vaarallisena pojille kuin tytöille. (Helander & Mikkonen 2002, 33; Mikkonen 2001, 5.)

Lasten lähdön ja vanhemmista eroon joutumisen taustalla on olemassa monia erilaisia syitä ja tilanteita, minkä vuoksi alaikäinen lapsi on ilman vanhempiaan hakemassa turvapaikkaa kotimaansa ulkopuolelta. Helanderin ja Mikkosen (2002) mukaan Suomeen ilman huoltajaa tulleiden lasten lähtemisen taustalla on useimmiten sisällissota tai aseellinen konflikti. Monet lapsista ja nuorista ovat kokeneet aseellisia hyökkäyksiä ja taisteluja ja heidän perheenjäseniään on kuollut tai kadonnut. (Helander & Mikkonen 2002, 48.)

Alaikäisen yksin tulon syy voi olla myös se, että perheen varat eivät ole riittäneet koko perheen pakomatkaan. Perhe saattaa lähettää lapsensa, koska tietää, että muut perheen-

jäsenet pääsevät lapsen luokse perheenyhdistämishojelman kautta. Useat lapset on lähetetty turvaan sukulaisen tai naapurin kanssa. (Räty 2002, 177.) Toisinaan lapsi pakenee oman perheensä ja sukunsa häneen kohdistamaa uhkaa, kuten pakkoavioliittoa tai kunniväkivaltaa. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten joukossa saattaa olla myös ihmiskaupan uhreiksi joutuneita lapsia tai seksuaalisen hyväksikäytön uhreja, tai lapsi on paennut, kun häntä on kotimaassa värvätty sotilaaksi tai huumehuriiksi. (Edustajana turvapaikanhakumenettelyssä: opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 5, 26.)

Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat jo Suomeen saapuessaan vaikeassa tilanteessa, koska he ovat joutuneet eroon vanhemmistaan, perheestään, kotimaastaan ja omasta kulttuuristaan sekä käyneet läpi traumaattisia sotakokemuksia. Turvapaikanhakijalapsella on yleensä ollut hyvin vähän vaikutusvaltaa omaan hädänalaiseen ja haavoittuvaan asemaansa. Ilman huoltajaa tulleiden sosiaaliset verkostot ovat poikkeuksellisia, koska he ovat menettäneet kaikki sosiaaliset verkostonsa ja kohtaavat Suomessa uusia ihmisiä ja erilaisia viranomaisia. (Edustajana turvapaikanhakumenettelyssä: opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 5.)

Lapsia sotatilanteessa tutkineet tutkijat sanovat, että ero perheestä on traumaattisinta, mitä lapsi voi kokea. Ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret ovat menettäneet turvallisen elinympäristönsä ja vanhempiensa tuen. Tilalle on tullut huolta ja pelkoa, vieraita ihmisiä sekä vieras kulttuuri ja kieli, minkä takia he tarvitsevat erityistä huolenpitoa ja suojelua. Heillä on oltava mahdollisuus käydä koulua, käyttää ja ylläpitää omaa äidinkieltään, harjoittaa uskontoaan ja säilyttää oman kulttuurinsa ominaispiirteet. (Helander & Mikkonen 2002, 12–13; Räty 2002, 177–178.)

3 TURVAPAIKANHAKUPROSESSI SUOMESSA

3.1 Turvapaikanhakuprosessin kuvaus

Suomeen saavuttuaan turvapaikkaa hakeva henkilö ilmoittautuu turvapaikanhakijaksi poliisiasemalla tai rajavartiolaitoksella. Turvapaikkahakemus on jätettävä henkilökohtaisesti joko rajatarkastusviranomaiselle tai poliisille. Hakemuksen vastaanottava viranomainen kutsuu tulkin paikalle tai järjestää puhelintulkkauksen, ja hakijalle kerrotaan, että hänen tulee kirjoittaa lomakkeelle äidinkielellään pääsyyt, miksi hakee turvapaikkaa. Jokainen turvapaikkahakemus tutkitaan yksilöllisesti. Kansainvälisen suojelun tarpeen tutkimisessa ja suojelun tarjoamisessa viranomaisia sitoo Suomen ulkomaalaislaki, sekä EY-säädökset, kansainväliset sopimukset ja päätöslauselmat, joihin Suomi on sitoutunut. (Pakolaisneuvonta ry. i.a.; Edustajana turvapaikanhakumenettelyssä: opas alakäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 8-10.)

Viranomaiset aloittavat turvapaikkatutkinnan sen jälkeen, kun turvapaikkahakemus on jätetty. Poliisi tai rajavartiolaitos suorittaa ensiksi kuulustelun, jossa selvitetään hakijan henkilöllisyys, matkareitti Suomeen sekä maahantulotapa. Suomessa jokaisen turvapaikkahakemuksen tutkinta alkaa vastuuvaltion selvittämällä. Dublin-asetus on EU-valtioiden sekä Islannin, Norjan ja Sveitsin soveltama vastuunsiirtoasetus. Jos turvapaikanhakija on saapunut Suomeen jonkin toisen Dublin-asetusta soveltavan valtion kautta tai hakenut ensimmäistä kertaa turvapaikkaa jostakin toisesta Dublin-valtiosta, hänen hakemustaan ei yleensä käsitellä Suomessa, vaan turvapaikanhakija käännytetään vastuussa olevaan valtioon. Jos turvapaikkahakemuksen jättävä henkilö on aiemmin hakenut turvapaikkaa toisesta Dublin-maasta, tämä maa on velvollinen ottamaan hakijan takaisin ja käsittelemään hänen hakemuksensa. (Maahanmuuttovirasto, 18.3.2010 & Maahanmuuttovirasto, i.a.d.; Sisäasiainministeriö 15.1.2009.)

Maahanmuuttovirasto tekee varsinaisen turvapaikkapuhuttelun. Turvapaikkapuhuttelussa selvitetään ne syyt, minkä vuoksi hakija on joutunut lähtemään kotimaastaan. Maahanmuuttovirasto ratkaisee turvapaikkahakemuksen hakijan kertomuksen, asiakirjatoimien sekä hänen kotimaansa ihmisoikeus- ja turvallisuustilanteen tietojen perusteel-

la. Maahanmuuttovirastossa turvapaikkahakemusten käsittelyajat ovat pidentyneet, kun hakijamäärät ovat kasvaneet. Turvapaikanhakija pääsee Maahanmuuttoviraston puhutteleluun noin vuoden kuluttua hakemuksen jättämisen jälkeen. Suomeen saavuttuaan turvapaikanhakijat joutuvat asumaan vastaanottokeskuksissa yhä pidempään Maahanmuuttoviraston puhuttelua ja kuntapaikkaa odottaessaan. (Maahanmuuttovirasto i.a.a & i.a.b.)

3.2 Alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakuprosessi

Suomeen saavuttuaan turvapaikkaa hakeva lapsi tai nuori ilmoittautuu turvapaikanhakijaksi poliisiasemalla tai rajavartiolaitoksella; turvapaikkahakemus tulee jättää henkilökohtaisesti joko heti rajalla tai poliisille. Helsingin ulkomaalaispoliisi Malmilla on erikoistunut vastaanottamaan alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Poliisi ottaa yhteyttä Espoon Ingaksen ryhmäkotiin, joka toimii alaikäisiä turvapaikanhakijoita vastaanottavana transit-yksikkönä ja ryhmäkotina Suomessa. (Käkönen, 8.3.2010.)

Ryhmäkodin työntekijä hakee turvapaikkaa hakevan lapsen tai nuoren poliisiasemalta, tai poliisi tuo hakijan ryhmäkotiin. Ryhmäkodin ohjaaja antaa alkuinformaation. Alkuinformaatiotilaisuuteen ja muihinkin tilanteisiin pyritään saamaan tulkki, jotta turvapaikkaa hakeva lapsi tai nuori saa informaation kielellä, jota hän ymmärtää, ja hän voi kommunikoida omalla äidinkielellään. (Käkönen, 8.3.2010.)

Alaikäiselle turvapaikanhakijalle määrätään edustaja, joka on lapsen ainoa laillinen huoltajan puhevaltaa käyttävä henkilö. Ennen edustajan määräämistä nuorelta kysytään suostumusta edustajan määräämiseen. Edustajan määrää käräjäoikeus, jonne ryhmäkoti on lähettänyt asiapaperit maahan saapuneesta alaikäisestä turvapaikanhakijasta ja edustajan tarpeesta. Sosiaalityöntekijä tekee alkuhaastattelun, jonka perusteella hän kirjoittaa Maahanmuuttovirastolle lausunnon turvapaikanhakua varten. Haastattelussa selvitetään perustiedot ja tiedustellaan samalla, onko hakijalla jo sukulaisia Suomessa. (Käkönen, 8.3.2010; Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa 2009, 10.)

Poliisin turvapaikkakuulustelun jälkeen alaikäinen turvapaikanhakija odottaa ryhmäkodissa Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelua. Turvapaikkapuhuttelussa selvite-

tään ne syyt, joiden vuoksi lapsi on joutunut lähtemään kotimaastaan. Puhuttelussa selvitetään myös, onko lapsella muita perusteita, joiden nojalla oleskelulupa Suomeen voidaan myöntää. Maahanmuuttovirasto ratkaisee turvapaikkahakemuksen lapsen kertomuksen, asiakirjatodisteiden sekä hänen kotimaansa ihmisoikeus- ja turvallisuustilanteesta olevien tietojen perusteella. Mikäli hakijalla ei ole Maahanmuuttoviraston näkemyksen mukaan oleskelulupaperusteita, tekee Maahanmuuttovirasto hakemukseen kielteisen päätöksen ja päättää yleensä samalla turvapaikanhakijan käännyttämisestä tai karkottamisesta. (Edustajana turvapaikanhakumenettelyssä: opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 9.)

Alaikäisen ilman huoltajaa tulleen turvapaikanhakijan kansainvälistä suojelua koskeva turvapaikkahakemus käsitellään samassa prosessissa kuin täysi-ikäistenkin. Alaikäisten hakemukset on kuitenkin käsiteltävä ulkomaalaislain mukaan kiireellisesti ja päätöksenteossa on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. (Edustajana turvapaikanhakumenettelyssä: opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle 2010, 8.) Maahanmuuttovirastoon jätettyjen hakemusten käsittely on hakemusten määrän vuoksi ruuhkautunut, ja esimerkiksi vuosina 2009–2010 lapsi tai nuori on joutunut odottamaan turvapaikkapuhuttelua noin 8 kuukautta. Raskaan ja mahdollisesti hyvin vaarallisen ja pitkän pakomatkan jälkeen nuoren henkistä tasapainoa kuormittaa turvapaikkapuhuttelun ja turvapaikkapäätöksen odottaminen. Kielteinen päätös ja mahdollinen maasta käännyttäminen lisäävät epävarmuutta hakijan arjessa. (Käkönen, 8.3.2010.)

3.3 Alaikäisen yksin tulleen turvapaikanhakijan asuminen Suomessa

Ilman huoltajaa tulleet lapset sijoitetaan Suomessa asumaan joko ryhmäkoteihin tai sukulaisperheeseen. Ryhmäkoti on alaikäisille ilman vanhempiaan tulleille turvapaikanhakijoille tarkoitettu asumisyksikkö. Ryhmäkotien ydintehtävänä on lasten iänmukainen hoito ja kasvatus: perustarpeiden (kuten majoitus, ateriat ja terveydenhuolto) lisäksi ryhmäkoti järjestää alaikäisen hoivan ja kasvatuksen. (Helander & Mikkonen 2002, 11; Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa 2009, 20–22, 40.)

Perheryhmäkodeissa asuvat kuntiin sijoitetut ja jo oleskeluluvan saaneet alaikäiset turvapaikanhakijat. Perheryhmäkodissa tavoitteena on iänmukaisen hoidon ja kasvatuksen ohella kotouttaminen. Yksiköiden nimessä esiintyvä koti-sana tarkoittaa sitä, että lapsille ja nuorille pyritään järjestämään niin kodinomaiset olot kuin mahdollista. (Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa 2009, 20–22, 40.)

Oleskeluluvan saaneille alaikäisille osoitetaan kuntapaikka, minkä jälkeen kunta vastaa lapsen perustarpeista, hoivasta, kasvatuksesta ja kotoutumisesta. Eri puolella Suomea on viisi perheryhmäkotia ja kolme yhdistettyä ryhmä- ja perheryhmäkotia, jolloin alaikäisen turvapaikanhakijan ei tarvitse muuttaa ryhmäkodista pois oleskeluluvan saatuaan, vaan hän voi jatkaa asumista ryhmä- ja perheryhmäkodissa. Ryhmä- ja perheryhmäkodeissa alaikäisille järjestetään kasvatuksen ja hoivan ohella sosiaali- ja terveystalvueluita sekä tulkkipalveluita. Osa alaikäisistä sijoitetaan yksityismajoitukseen perheisiin, jotka ilmoittavat olevansa lapsen sukulaisia ja haluavansa ottaa lapsen hoitoonsa. (Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa 2009, 22.)

Alaikäisten toimeentulosta huolehditaan maksamalla heille toimeentulotukea. Tuki jaetaan toimeentulosta annetun lain mukaan ravinto-osaan (49 %) ja muuhun alaikäisten tarpeiden (vaatteet, hygienia, harrastukset, jne.) mukaiseen osaan (51 %). Ravinto-osa käytetään ryhmäkodissa ruuan valmistukseen. Alaikäisille on annettu mahdollisuus soittaa vanhemmilleen tai huoltajilleen normaalisti kerran kuukaudessa 10 minuuttia kodin puhelimella talon laskuun tai harkinnanvaraisena toimeentulotukena. (Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa 2009, 24.)

Yksin tulleet pakolaislapset ovat haasteellinen asiakasryhmä. Lapsina ja nuorina heillä on omaan kehitysprosessiinsa liittyviä ongelmia, pakolaisina heillä on sotaan, väkivaltaan ja menetyksiin liittyviä traumaattisia kokemuksia. Lisäksi he kärsivät turvattomuudesta ja hylätyksi tulemisen tunteista. Perheenyhdistämisprosessiin liittyvä pitkä odotusaika lisää psyykkistä pahoinvointia. Työntekijältä vaaditaan paljon, jotta hän osaa tukea lasta tässä haasteellisessa elämäntilanteessa. (Räty 2002, 178.)

3.4 Aiemmat tutkimukset alaikäisistä turvapaikanhakijoista Suomessa

Alaikäiset ilman huoltajaa tulleet turvapaikanhakijat nousivat lehtien otsikoihin vuonna 2008. Heidän määränsä nousi edellisen vuoden (2007) 165 hakijasta 706 hakijaan. Yksin tullessiin alaikäisiin maahantulijoihin liittyviä lyhyitä viittauksia löytyy lausunnoista ja työryhmäraporteista, mutta yhtenäistä, kohderyhmään keskittyvää tutkimusraporttia ei Yksintulleet -raportin mukaan maassamme ole tehty. (Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden asemasta Suomessa 2009, 5.)

Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa (2002) on Helanderin ja Mikkosen julkaisu, jossa keskitytään alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten omiin kokemuksiin ja psykososiaalisen tilanteen kuvaamiseen. Helander ja Mikkonen ovat käyttäneet tutkimuksessaan osallistuvaa havainnointia ja teemahaastattelua. Lähes kaikki nuoret olivat asuneet kotimaassaan suurperheessä, johon kuului paljon lapsia ja usein muitakin sukulaisia, ja he olivat joutuneet pakenemaan sisällissotaa tai muita sotilaallisten joukkojen vainoja. Suomessa suurin osa heistä asui ryhmäkodeissa. (Helander & Mikkonen 2002, 121.)

Helanderin ja Mikkosen tutkimuksen nuorista suurin osa ei tiennyt Suomesta mitään etukäteen. Osalla arjen sujumista vaikeutti se, ettei heillä ollut ryhmäkodissa ja koulussa yhteistä kieltä, sillä kaikki nuoret eivät osanneet englantia. Turvapaikkahakemusten pitkät käsittelyajat aiheuttivat Helanderin ja Mikkosen (2002) tutkimuksessa kaikille nuorille ongelmia. Loputtomalta tuntuva odotus lisää nuorten huolia ja epävarmuutta tulevaisuudesta ja vaikeuttaa suunnitelmien tekemistä ja Suomeen asettumista. Useimmat nuoret olivat kohdanneet samoja vaikeuksia: koti-ikävä ja huoli perheestä, epä tietoisuus omasta ja perheen kohtalosta, suru ja vaikeat muistot sekä kieli- ja sopeutumisasikeudet. Lähes kaikki nuoret kärsivät muun muassa unettomuudesta, painajaisista ja vatsakivuista. (Helander & Mikkonen 2002, 121–122.)

Helanderin ja Mikkosen tutkimuksessa lähes kaikkien nuorten suurimpana toiveena oli oleskeluluvan saamisen jälkeen saada oma perhe Suomeen. Hakemusten käsittelyaikojen pituus oli yllätys, ja odotus oli voimia kuluttavaa aikaa. Vain harva haastatelluista oli saanut perheensä Suomeen ja hekin usean vuoden hakuprosessin jälkeen. Nuoret

arvostivat mahdollisuutta opiskella Suomessa ja unelmoivat paluusta kotimaahansa. Uskonto oli tärkeä osa nuorten selviytymistä. Osalla suomalainen ystäväperhe tai Suomessa asuva sukulainen tuki jaksamista. (Helander & Mikkonen 2002, 122–127.)

Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden pakolaisnuorten sosiaaliset verkostot, arki ja asuminen on Anna Mikkosen pro gradu -tutkielma Helsingin sosiaalipolitiikan laitokselta vuodelta 2001. Siinä keskeisenä tutkimuskohteena oli selvittää, millaisia sosiaalisia suhteita Suomeen ilman huoltajaa tulleilla nuorilla oli. Tutkimuksen mukaan joillekin nuorille ryhmä- ja perheryhmäkotien ohjaajat saattavat olla ainoita läheisiä suomalaisia aikuisia, joita heillä on. Suurin osa haastatteluun osallistuneista nuorista oli kokenut, että edustajasta on ollut apua: edustajalle voi soittaa, puhua ja häneltä voi kysyä neuvoa. Mikkosen tutkimuksessa kävi ilmi, että mielenterveysasiat ovat maahanmuuttajanuorille usein erityisen arka ja leimaavaksi koettu asia. Tutkijana hän sai sen vaikutelman, etteivät nuoret turvaudu ammattiapuun, vaikka heillä olisi kuinka vaikeaa. (Mikkonen 2001.)

Rauha, hoiva ja rakkaus – tutkimus ilman huoltajaa Suomeen tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tarpeista on vuonna 2008 valmistunut Sari Karvosen pro gradu -tutkielma Turun sosiaalipolitiikan laitokselta. Karvosen laadullisessa tutkimuksessa pyritään yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden todellisen elämän ja tarpeiden kuvaamiseen sekä heidän esille nostamiensa elämää helpottavien toiminta- ja tukimuiden löytämiseen. Vallitsevimpina ja osin tyydytystä vailla olevina tarpeina ilmenivät sosiaalisten suhteiden, ryhmään kuulumisen ja rakkauden sekä hyväksytyksi tulemisen tarpeet. Nuoret kaipasivat elämäänsä perheen luomaa turvaa, läheistä ja rakastavaa henkilöä sekä tukea ja apua käytännön asioiden hoitoon. (Karvonen 2008.)

European Migration Networkin Yksintulleet-raportti on synteesi erilaisista viranomais- ja järjestötason raporteista, haastatteluista, lausunnoista ja kannanotoista. Vuonna 2009 ilmestynyt tutkimus- ja artikkelikokoelma on katsaus ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemaan Suomessa; se keskittyy maahantuloon johtaneisiin syihin, vastaanottoon, turvapaikkaprosessiin, oleskeluun sekä mahdolliseen maasta poistamiseen. (Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa, 2009.)

Alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden psykososiaalisen tuen tarpeesta on valmistumassa ylemmän amk -tutkinnon opinnäytetyö keväällä 2010. Käkösen opinnäytetyö käsittelee ohjaajien antamaa psyykkistä tukea ryhmäkodin lapsille ja nuorille. Tutkimuksessa tulee esille myös alaikäisten yksin tulleiden psyykkisen ja psykososiaalisen tuen tarve. (Käkönen, 8.3.2010.)

4 TURVAPAIKANHAKIJA UDESSA KULTTUURISSA

Pakolaisuus on ikuista vaeltamista: henkistä liikkumista uuden kotiseudun ja jätetyn kotimaan välillä. Pakolainen on kaikista toimenpiteistä huolimatta loputtomalla matkalla. Mutta samalla hän on yhä uudelleen ja uudelleen tienhaarassa, jossa on kolme viittaa: palaanko takaisin, muutunko toiseksi vai olenko täällä vaikka sydämeni on tuolla.

(Pentikäinen 2005b, 242.)

4.1. Mitä kulttuuri on?

Kulttuuri on laaja käsite, joka voidaan määritellä ja ymmärtää eri tavoin. Alitolppa-Niitamon (1993) määritelmän mukaan kulttuuri on tapa ajatella, tuntea ja reagoida. Kulttuuri on aina opittua ja sen osaksi kasvetaan - oman kulttuurin muotoutuminen on pitkä ja osittain huomaamatonkin prosessi. (Oman kulttuurin tiedostaminen, i.a.) Kulttuuri on hyvin kokonaisvaltainen asia: se sisältää henkilön tiedot, kokemukset, uskomukset, arvot, asenteet ja merkitykset erilaisista asioista. Kulttuuri ei ole perittyä, vaan se periytyy sosiaalisesti ja tiedostamatta jo lapsuudesta alkaen. (Johdatusta kulttuurien väliseen viestintään, i.a.)

Kulttuuri on se monisäikeinen kokonaisuus, joka koostuu niistä tiedoista, uskomuksista, moraalikäsitteistä, laeista, tavoista ja tottumuksista, joita ihminen yhteisönsä jäsenenä on omaksunut. Kulttuuriin liittyvät asiat ovat opittuja, ja niitä siirretään seuraaville sukupolville. (Alitolppa-Niitamo 1993, 18–19.) Kulttuuria on usein kuvattu metaforalla jäävuoresta: suuri osa sen ilmenemismuodoista on lyhytaikaisen tarkastelun ja tutustumisen perusteella näkymättömissä ja paljastuu vasta arkea elletessä ja pitempiaikaisessa tuttavuudessa (ks. kuvio 3). (Johdatusta kulttuurien väliseen viestintään, i.a.)

Kieli
Ruoka
Vaatetus
Käytöstavat

Arvot
Normit
Uskomukset
Asenteet
Viestintätyyli

KUVIO 3. Kulttuuri on kuin jäävuori: kulttuurista on näkyvissä vain murto-osa, suuri osa kulttuurista on pinnan alla näkymättömissä. (Johdatusta kulttuurien väliseen viestintään, i.a.)

4.2 Suomi ja monikulttuurisuus

Suomea on pidetty väestöltään ja kulttuuriltaan hyvin homogeenisena maana, vaikka Suomessa on jo pitkään asunut joitakin vähemmistöjä. 1980-luvulle asti oli vallalla ajatus, että vähemmistöjen tuli sulautua osaksi valtakulttuuria. Suomen vähemmistöryhmistä saamelaisilla ja suomenruotsalaisilla on ollut ja on lakisääteinen oikeus käyttää omaa äidinkieltään virallisena kielenään. (Räty 2002, 76–77.)

Ensimmäiset suurehkot määrät turvapaikanhakijoita saapui Suomeen 1990-luvulla. Eri kulttuureista tulleiden henkilöiden integroitumista yhteiskuntaan alettiin pitää tärkeänä

1990-luvulla. Samanaikaisesti alettiin puhua suvaitsevaisuudesta ja lähtömaan kulttuurin erityispiirteiden säilyttämisestä. Näkökulma on laajentunut 2000-luvulle tultaessa niin, että monikulttuurisuus aletaan nyt nähdä työyhteisöjen ja koko yhteiskunnan rikkautena, vahvuutena ja voimavarana. Yhdenvertaisuutta, rasismia ja syrjinnän vastaisuutta ja vähemmistöjen osallisuutta yhteisöjen toimintaan korostetaan yhä enemmän yhteiskunnan kaikilla tasoilla.

Pakolainen on voinut kasvaa ja elää yhteisöllisessä kulttuurissa, ja uudessa kotimaassa vallitseekin yksilöllisyyttä korostava kulttuuri. Erot yhteisöllisyyttä korostavan ja yksilöllisyyttä painottavan kulttuurin välillä ovat suuret ja ulottuvat perhekäsityksestä aina valtiolliseen suhteeseen asti (ks. LIITE 1).

Suomeen saapuneista alaikäisistä yksin tulleista turvapaikanhakijoista suuri osa tulee islamilaisesta perhekulttuurista, joten he ovat kasvaneet perhekulttuuriin, jossa perheellä ja sukulaisuudella on usein laajempia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisiakin ulottuvuuksia kuin pohjoismaisessa ydinperheajattelussa. Muslimiperhe on usein suurperhe, johon lasketaan mukaan vanhempien ja lasten lisäksi isovanhemmat, vanhempien sisarukset, serkut ja joskus myös ystävät, jotka saattavat elää perheessä pysyvästi tai väliaikaisesti. Muslimien suurperhe pyrkii tarjoamaan lapselle elinikäisen sosiaalisen, emotionaalisen ja taloudellisen tukiverkoston, jossa yhteistyötä ja jaettua vastuuta pidetään itsestään selvänä. Kollektiivisessa kulttuurissa ryhmään kasvaminen on kasvatuksen tavoite, ja lähiyhteisön jäsenistä pidetään huolta myös taloudellisesti. (Akar & Tiilikainen 2009, 14; Rätty 2002, 57–60.)

4.3 Turvapaikanhakijan sopeutuminen uuden maan kulttuuriin

Pakolainen on muuttanut omalta kotiseudultaan ja kotimaastaan uuteen maahan ja erilaiseen kulttuuriin, jolloin muutto on usein niin suuri muutos, että se koetaan kriisinä. Uuteen kulttuuriin sopeutuminen on dynaaminen prosessi, joka etenee jokaisella maahanmuuttajalla omalla yksilöllisellä tavallaan. Alitolppa-Niitamon (1993, 13, 24–28) mukaan kulttuurilla on valtava merkitys yhteisöön jäseneksi kasvamisen kannalta. Kulttuuri ohjaa käyttäytymistä, ajattelua ja tunteita, ja on hyvin hämmentävä tilanne, kun

henkilö on vieraassa kulttuurissa, jossa totutut mallit eivät enää toimi tai niitä jopa paheksutaan.

Perheenjäsenten kotoutuminen voi olla hyvin erilaista, ja se vaatii työstämistä ja aikaa. Kotoutuminen on yksilöllinen prosessi, jossa ihminen työstää asettumistaan uuteen maahan ja sitä, minkä verran säilyttää lähtömaan kulttuuria. (Opetushallitus 2005, 6.)

Kulttuurista toiseen sopeutuminen on usein elinikäinen prosessi, joka Alitolppa-Niitamon (1993, 24) mukaan jättää pysyvät jäljet sitä läpikäyvään ihmiseen. Muuttajan persoonallisuus vaikuttaa siihen, miten kaikkeen uuteen reagoidaan. Myös lähtötilanne ja muuttoon valmistautuminen vaikuttavat sopeutumiseen. Rädyn (2002, 120) mukaan vaikeimmassa tilanteessa ovat pakon edessä lähteneet, jotka eivät ole voineet valmistautua muuttoon. Kaikissa tilanteissa sopeutumisen kannalta merkittävää on se, millaisen vastaanoton muuttaja kokee saavansa ja miten hyväksytyksi ja tervetulleeksi hän tuntee itsensä uudessa maassa (Alitolppa-Niitamo, 1993, 25).

Alitolppa-Niitamo (1993, 25–28) on jaotellut maastamuuton kriisin neljään eri vaiheeseen. Maastamuuttoon liittyvä sokkivaihe kehittyy vähitellen. Ensin kaikki saatetaan kokea myönteisenä, ja ollaan helpottuneita, kun on päästy turvallisesti uuteen maahan. Usein sokkivaiheessa oleva saattaa olla ulkoisesti rauhallinen ja hallittu, mutta pinnan alla on pelkkää kaaosta. Reaktiovaiheessa kriisissä oleva avaa silmänsä tapahtuneelle ja suostuu käsittelemään sitä mielessään. Sokki- ja reaktiovaiheen tyypillisiä tuntemuksia ovat suru ja epätoivo sekä tyhjyyden ja voimattomuuden tunne. Pienet vastoinkäymisen kokemukset saattavat keräytyä paineeksi, jonka purkautuminen voi olla raju ja yllättävä. Erilaisia stressioireita ja psykosomaattisia reaktioita voi esiintyä. Kriisin läpikäymisvaiheessa trauman kokenut henkilö alkaa suuntautua tulevaisuuteen sen sijaan, että olisi kokonaan kokemansa trauman ja menneisyyden vallassa. Viimeinen vaihe Alitolppa-Niitamon (1993, 27–28) mukaan maahanmuuton kriisikokemuksessa on uudelleenorientoitumisvaihe, jolloin uuteen maahan muutto ja sen vaatima sopeutuminen eivät enää vaadi niin paljon psyykkistä energiaa kuin alussa.

Jokainen ihminen on yksilö, joka reagoi muuttoon ja kokee sen eri tavalla. Sopeutumisprosessin vaiheet kestävät eri ihmisillä eripituisen ajan, ja myös reaktioiden voimakkuus

vaihtelee. Maastamuutto koettelee myös muuttajan kokemusta omasta itsestä rajummin kuin monet muut kriisit, sillä vieras ympäristö ei tue muuttajaa ja hänen identiteettiään samalla tavoin kuin tuttu ympäristö. (Alitolppa-Niitamo 1993, 27–28; Rätty 2002, 120–123.)

Pentikäinen (2005a, 240–253) tarkastelee väitöskirjassaan Loputon matka pakolaisten maahanmuuttoprosessia ja siihen liittyviä vaiheita siirtymänä ja rajanylityksinä. Hän erottelee pakolaisilla neljä eri vaihetta: irtaantuminen, välitila, liittyminen ja asettuminen. Irttaantumisvaiheessa ihmiset pakenevat kotimaastaan ja lähtevät hakemaan turvaa. Välitila voi olla eri ihmisillä erilainen: esimerkiksi turvapaikanhakija ei turvapaikka-hakemuksen päätöstä odottaessaan tiedä, saako hän jäädä vai joutuuko hän lähtemään maasta. Välitilassa ihminen voi kokea voimakasta turvattomuutta, ja hän kokee olevansa turvassa, mutta epävarmuudessa. Uskonto koettiin välivaiheessa merkittäväksi turvatekijäksi, erityisesti tilanteissa, missä maahanmuuttajalta puuttui kotimaan perheyhteisö. (Pentikäinen 2005a, 243.)

Liittyminen eli päätös turvapaikasta koetaan hetkellisesti pakolaisuuden päättymiseksi, mutta tuntemus voi kadota nopeasti. Pettymyksen tuottaa se, ettei pakolaisena olo päättykään, vaan erilaisuus tuntuu suomalaisten ja pakolaisten vastakkainasetteluna. Epäselvän identiteetin ja alemmuuden tunteet voivat olla jokapäiväistä elämää. Kun elämä paikantuu Suomeen ja omaan kotiin, eletään asettumisen vaihetta. Vajaakielisyyys voi heikentää elämisen laatua ja mahdollisuuksia. Asettumisvaiheessa pakolaiset paikantavat itsensä Suomeen, kotiutuvat uuteen miljööhön ja selvittävät suhdettaan uuteen kulttuuriin. (Pentikäinen 2005a, 240–251.)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSMENETELMÄ

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusongelmat

Tutkimustehtävänäni oli selvittää ilman huoltajaa saapuneiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ajatuksia siitä, mitä alaikäinen turvapaikanhakija ajatteli arjestaan; mikä oli vaikeaa ja mikä helpottaisi hänen elämäänsä Suomessa. Turvapaikanhakuprosessiin liittyvät kysymykset liittyvät Maahanmuuttoviraston toimialaan; oman tutkimukseni tavoite oli kuunnella nuoren omaa ääntä nykyhetkessä. Tutkimuksessani käytän lapsen sijaan termiä nuori, koska tutkimukseen osallistuvat henkilöt ovat 15–17-vuotiaita. Varsinaiseen kotoutumisen tukemiseen en voinut tässä vaiheessa keskittyä, koska kotoutuminen koskee jo oleskeluluvan saaneita henkilöitä.

Suorannan ja Eskolan mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma parhaimmillaan elää tutkimushankkeen mukana, ja tutkimussuunnitelmaa tai jopa tutkimusongelman asettelua saattaa joutua tarkistamaan aineistonkeruun kuluessa (Eskola & Suoranta 2003, 15–16). Oman tutkimukseni tutkimussuunnitelma muotoutui samoin hankkeen edetessä, ja tutkimusongelma täsmentyi aineistonkeruun kuluessa.

Keskeisimmiksi tutkimusongelmiksi muotoutuivat seuraavat kysymykset:

1. Mitä alaikäinen turvapaikanhakija tiesi maasta, johon hän saapui ilman vanhempiaan?
2. Mitä Suomeen ilman vanhempiaan saapunut alaikäinen turvapaikanhakija ajatteli arjestaan. Mikä oli vaikeaa? Mikä helpottaisi elämää ja arkea Suomessa?

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus ja tarkoituksena on, että tutkittavien oma ääni pääsisi esille. Lähtökohtana kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on todelli-

sen elämän kuvaaminen, jolloin kohdetta pyritään tutkimaan kokonaisvaltaisesti, ja ihmisen on tiedonkeruun instrumentti. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 160–164.)

Se, mikä ihmisessä on inhimillistä on vaikeimmin mitattavissa
(Hirsjärvi & Hurme 1991, 7).

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jonka haastattelija on pannut alulle saadakseen tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa (Hirsjärvi & Hurme 1991, 84).

Tutkimukseeni osallistuvat yhdeksän nuorta ovat asuneet Suomessa vasta noin vuoden ajan ja ovat tulleet Suomeen erilaisesta kulttuurista. Tutkimuksen tekijänä minun tuli huomioida vastaajien ikä, kielitaito, kulttuuritausta ja aiemmat traumaattiset kokemukset. Nuoren voi olla kaiken kokemansa jälkeen vaikea luottaa ja puhua asioistaan vieraille ihmiselle. Vasta hiljattain Suomeen tulleen henkilön suomen kielen taito ei voine olla vielä sillä tasolla, että tutkimukseen liittyvän keskustelun voisi käydä luotettavasti suomen kielellä. On myös kulttuureita, joissa henkilön ei ole soveliaista keskustella vastakkaisen sukupuolen kanssa, tai omista ja perheen asioista puhuminen avoimesti perheen ulkopuoliselle henkilölle ei ole suotavaa.

Kieli- ja kulttuurierojen lisäksi on olemassa myös muita syitä, miksi pakolaisten haastattelu on erityisen haastavaa. Helanderin ja Mikkosen tutkimuksen mukaan pakolaiset ovat voineet kokea vainoa kotimaassaan poliisin ja muiden viranomaisten taholta ja heidän on vaikea kaiken kokemansa jälkeen luottaa viranomaisiin ja muihin tahoihin. Haastateltavien saattaa olla vaikeaa tehdä ero tutkijan ja viranomaisen välillä. (Helander & Mikkonen 2002, 42.)

Huomioimalla tutkimukseeni osallistuvien yhdeksän nuoren iän (alle 18-vuotiaita) ja heidän aiemmat koulu- ja kulttuurikokemuksensa sekä kielitaitonsa päädyin tutkimuksessani keräämään tietoa sekä kirjallisen kyselyn (ks. LIITE 2) että teemahaastattelun (ks. LIITE 3) avulla. Kyselyssä nuorilla oli mahdollisuus vastata anonyymisti. Teemahaastattelussa nuorilla oli mahdollisuus perustella vastauksiaan ja omia mielipiteitään omalla äidinkielellään.

5.2.1 Kysely

Kysely suoritettiin koulupäivän aikana vapaaehtoisille nuorille. Luokassa olleista kahdeksasta nuoresta seitsemän otti suomenkielisen kyselykaavakkeen täytettäväkseen. Tarkoitukseni oli käännättää tulkilla kysely nuorten omalle äidinkielelle, jotta olisin voinut varmistua siitä, että nuoret ymmärtävät kysymykset ja eri vastausvaihtoehdot. Kyselykaavaketta kääntävä tulkki otti minuun yhteyttä puhelimitse ja suositteli kyselylomakkeen kääntämisen sijaan puhelintulkkausta. Puhelintulkkauksessa nuorten olisi helpompi tarvittaessa tehdä tarkentavia lisäkysymyksiä omalla äidinkielellään, jolloin väärinymmärtämisen mahdollisuus pienenisi.

Päädyn keräämään tutkimukseeni tietoa sekä suomenkielisen kyselyn että teemahaastattelun avulla, jolloin nuorilla oli mahdollisuus vastata anonyymisti ja/tai omalla äidinkielellään. Kävimme ennen kyselylomakkeiden jakoa suomenkielisen kyselykaavakkeen (LIITE 2) luokassa yhdessä läpi. Heijastin kyselykaavakkeen kysymykset ja vastausvaihtoehdot piirtoheittimen avulla valkokankaalle, ja kävimme jokaisen kysymyksen ja vastauksen suomen kielellä huolella lävitse. Osan kysymyksistä käänsimme yhdessä selkokielelle, jolloin suomenkielinen kysymys tai vastaus aukeni paremmin nuorille. Esimerkiksi kysymyksen 3: ”Tiesitkö lähtiessäsi kotimaastasi, että tulet Suomeen?” muutimme perusmuotoon, koska esimerkiksi verbi lähtiessäsi oli vaikeasti ymmärrettävissä muodossa:

”Kun sinä lähteä kotoa (tauko)
tietääkö sinä (tauko),
sinä matkustaa Suomeen?”

Nuoret täyttivät kyselykaavaketta itsenäisesti, ja heillä oli mahdollisuus kysyä minulta tai omalta luokanopettajalta, mitä kysymykset tai vastausvaihtoehdot tarkoittivat. Nuoret täyttivät kyselykaavakkeen tunnollisesti, ja suurin osa vastaajista kirjoitti avoimiin kysymyksiin ajatuksiaan myös suomen kielellä. Kyselylomakkeen täytti ja palautti seitsemän nuorta. Tuloksiin analysoin kuusi kyselylomaketta. Yksi palautettu kysely jäi tulosten tarkastelusta pois, koska vastaajan kielitaito ei ollut riittävä tehtävän suorittamiseen.

5.2.2 Teemahaastattelu puhelintulkkauksen avulla

Kyselykaavakkeen täyttämisen jälkeen seuraavana päivänä vapaaehtoiset nuoret osallistuivat teemahaastatteluun puhelintulkkauksen avulla. Puhelintulkkauksessa otetaan puhelinyhteys tulkkiin, jonka kanssa on jo aiemmin sovittu tulkkausajankohta. Puhelintulkkauksessa voi käyttää kaiutinpuhelimen sijasta myös matkapuhelinta. Puhelimesta painetaan kaiutintoiminto päälle, ja puhelin asetetaan pöydälle haastattelijan ja haastateltavan läheisyyteen. Puhelintulkausta käytettäessä haastatteluun on varattava luonnollisesti enemmän aikaa, koska tulkki kääntää kaiken ääneen sanotun kielestä toiselle, jotta kaikki osallistujat saavat saman informaation.

Teemahaastattelussa, jossa oli puhelintulkkaus, tulkki käänsi suomenkielisen kysymyksen (LIITE 3) nuorten äidinkielelle ja nuorten vastaukset minulle suomeksi. Puhelintulkkauksen avulla nuoret pystyivät osallistumaan aktiivisesti keskusteluun ja perustelemaan vastauksiaan ja mielipiteitään omalla äidinkielellään. Puhelintulkkaus oli minulle uusi ja myönteinen kokemus ja tutkimustani tukeva työskentelytapa.

Teemahaastatteluun valmistautuessani minun tuli huomioida osallistujien kielitaito ja kulttuuritausta. Teemahaastattelussa vastaajan oli mahdollisuus käyttää puhelintulkausta tai puhua suomen kielellä. Teemahaastatteluun puhelintulkkauksen välityksellä osallistui neljä nuorta; nuoret halusivat osallistua haastatteluun pareittain. Lisäksi kaksi nuorta osallistui yksin suomenkieliseen teemahaastatteluun. Teemahaastatteluun osallistui yhteensä kuusi nuorta.

Tulkin sukupuoli tai läsnäolo voi vaikuttaa vastaajaan osallistumiseen tai vastauksiin. Osa saattoi siksi valita haastattelutilanteen niin, että tilanteessa olivat vain hän ja haastattelija. Teemahaastattelu on Hirsijärven ja Hurmeen (1991, 8) mukaan osoittautunut menetelmäksi, joka sallii tutkimuksen kohteeksi valittujen henkilöiden mahdollisimman luontevan ja vapaan reagoinnin.

5.3 Tutkimusaineisto

Tutkimukseeni osallistuvat nuoret ovat alaikäisiä, joten pyysin tarvittavat tutkimusluvut alaikäisyksikön johtajalta sekä tutkimukseen osallistuvien nuorten edustajilta puhelimitse tai sähköpostitse. Tutkimuksen kannalta olennaista oli nuoriin tutustuminen ennen varsinaista kyselyä: tuntemattomalle henkilölle vastaaminen olisi voinut muodostua esteeksi.

Kohderyhmästä ei aikaisempien saatujen kokemusten perusteella saisi paljoakaan irti, jos haastattelija on ventovieras ja täysin ulkopuolinen. Tutkijan on ensiksi saavutettava tutkittavien luottamus. (Helander, Mikkonen 2002, 42.)

Kerroin esittelyssäni tutkimuksestani ja painotin tutkimukseni anonymiyyttä. Tulkki oli kääntänyt etukäteen esittelyni tekstit nuorten äidinkielelle. Esittelyn avulla pyrin välttämään väärinkäsityksiä eli varmistamaan, että nuoret saavat tietoa omalla äidinkielellään ja ovat tietoisia siitä, että tutkimukseeni liittyvä kyselylomake ei vaikuta nuorten muihin paperiasioihin eikä tutkimukseeni liitetä nuorten tai asuinpaikan nimitietoja.

Osalle nuorista anonymisti kyselyyn eli paperille vastaaminen saattoi olla haastattelua luontevampi vaihtoehto osallistua tutkimukseen. Osalle taas haastattelu ja puhelintulkkauksen mahdollisuus oli luonteva tilaisuus kertoa omista ajatuksista. Nuoret olivat aktiivisia keskustelijoita haastattelussa ja vastasivat kaikkiin esitettyihin kysymyksiin. Haastattelijana pyrin pitämään huolen siitä, ettei haastattelutilanne kuormittaisi tai ahdistaisi nuoria liikaa: raskaiden asioiden läpikäyminen on voimia kuluttavaa. Haastattelut kestivät 40–55 minuuttia. Tutkimukseeni osallistui yhdeksän alaikäistä turvapaikanhakijaa. Seitsemän nuorta vastasi kyselylomakkeeseen ja halutessaan osallistui lisäksi vielä haastatteluun. Lisäksi kaksi nuorta osallistui teemahaastatteluun puhelintulkkauksen avulla mutta ei täyttänyt kyselykaavaketta.

Tutkimustehtävänä oli koota nuorten ajatuksia Suomessa asumisesta: miten arki heidän mielestään Suomessa oli alkanut ja mikä nuorten mielestä tukisi parhaiten heidän arjessa jaksamistaan. Kaikki yhdeksän vastaajaa oli saapunut Suomeen ilman vanhempiaan. Kyselyyn vastanneet olivat tyttöjä ja poikia, alle 18-vuotiaita ja asuvat nyt Suomessa alaikäisyksikössä. Pienen otannan johdosta vastauksissa on sekä kyselykaavakkeiden että teemahaastattelujen tulokset erittelemättä.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Erilaisen kulttuurin merkitys ja kohtaaminen on haaste, johon olisi paneuduttava huolella jo tutkimussuunnitelmaa laadittaessa: mitkä asiat ja tavat ovat tietyille kulttuurille ominaisia ja mitkä asiat on hyvä ottaa huomioon tutkimusta suorittaessa.

Tutkimuksen selvittäminen seikkaperäisesti nuorten äidinkielellä oli erityisen tärkeää, ja tulkkauksen mahdollisuutta olisi ollut tarpeen käyttää tutkimuksen eri vaiheissa: tulkki olisi kääntänyt kaiken sanomani nuorten äidinkielelle, ja tutkimukseen osallistujat olisivat voineet esimerkiksi jo esittelyssäni kysyä tarkentavia lisäkysymyksiä omalla äidinkielellään.

Haastattelijan persoona samoin kuin tulkin käyttö, sukupuoli tai läsnäolo voi vaikuttaa osallistumiseen tai haastattelutilanteessa keskustelun kulkuun ja sisältöön; esimerkiksi naishenkilön vastauksiin voi vaikuttaa se, että huoneessa on miespuolinen henkilö. Aiemmat kokemukset ja tilanteessa olevien henkilöiden lukumäärä, ikäjakauma ja sukupuoli voivat osaltaan vaikuttaa haastattelutilanteen sujumiseen ja sisältöön.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston kerääminen ja analysointi tapahtuvat Metsämuurosen (2008, 48) mukaan ainakin osittain yhtä aikaa. Ennen aineiston varsinaista analysointia aineisto on saatettava sellaiseen muotoon, että analysoiminen on mahdollista. Litteroin eli puhtaaksikirjoitin haastattelut nauhalta. Tutustuin aineistoon kokonaisuutena, jonka jälkeen kokosin ryhmiin useimmin esiintyneet asiat. Strukturoidun kyselyn vastauksista tein havaintojakaumat.

Empiirisessä tutkimuksessa tutkijan tulee etiikan näkökulmasta aina pitää huolta, ettei yksittäisiä ihmisiä tunnisteta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 21). Vastanneiden pienen otoksen ja anonyymiyden turvaamisen vuoksi en erittele tutkimustuloksissa vastaajien kotimaata, asuinpaikkakuntaa enkä tarkempaa ikä- ja sukupuolijakaumaa. Olen poistanut anonymiteetin takaamiseksi nuorten vastauksista kotimaan nimen ja kirjoittanut tilalle sanan kotimaa ja nuorten asuinpaikasta käytän tässä tutkimuksessa sanaa alaikäisyksikkö.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Alaikäisen turvapaikanhakijan tieto Suomesta ennen maahan saapumista

Kukaan kyselyyn vastanneista nuorista ei tiennyt kotimaassa asuessaan, että on olemassa valtio nimeltä Suomi. Kaksi jalkapalloa seuraavaa nuorta tiesi, että Euroopassa pelataan jalkapalloa. Toinen vastaajista kertoi luulleensa, että Eurooppa on yksi valtio, jolla on yksi lippu. Toinen vastaajista oli kuullut suomalaisen jalkapalloilijan nimen.

Pakomatalla ollessaan nuoret eivät tienneet, että ovat matkalla Suomeen. Vain yksi nuori kertoi tienneensä, että on matkalla Eurooppaan, mutta sen tarkempaa tietoa kohdemaasta ei hänelläkään ollut:

Minä olin yksin. Minä en tiennyt, missä maassa minä olen. Olin kipeä ja väsynyt. En osannut kieltä. Mietin, miten minun käy.

Helanderin ja Mikkosen (2002) tutkimusraportissa Ikävä äitiä... todetaan samoin, etteivät pakomatalla olleet lapset ja nuoret tienneet, mihin maahan he olivat matkalla, tai että on olemassa valtio nimeltä Suomi. Helanderin ja Mikkosen (2002) tutkimuksen mukaan monet nuoret olivat matkalla Kanadaan, Yhdysvaltoihin tai muihin pohjoismaihin. Matkaa taitettiin lentäen, junalla, bussilla tai veneellä. Ensimmäiset päivät Suomessa olivat hyvin hämmentäviä, pelottaviakin: Suomi ja suomalaiset näyttivät niin erilaiselta verrattuna siihen, mihin oli omassa kotimaassa totuttu.

6.2 Kieli- ja kulttuurierot arjen haasteena

Tutkimukseen vastanneista yhdeksästä nuoresta kaikki olivat sitä mieltä, että suomen kieli on vaikea kieli. Suomen kielen opiskelun nuoret kokivat tärkeäksi, ja he perustelivat sitä sillä, että koska he asuvat nyt Suomessa, on kieli opeteltava, ja he haluavat opiskella Suomessa hyvään ammattiin. Ammattitavoitteita olivat muun muassa sairaanhoitaja, lähihoitaja ja lääkäri.

Tutkimustuloksena se, että nuoret arvostavat koulunkäyntiä ja tuntevat vastuuta menestyä koulussa ilmenee myös Mikkosen (2001) ja Helanderin ja Mikkosen (2002) tutkimuksissa. Mikkonen toteaa tutkimuksessaan, että monet nuoret pitivät tärkeinä opiskelua ja jatko-opintoja, koska kotimaassaan heillä ei ollut mahdollisuutta opiskella. Helanderin ja Mikkosen tutkimuksessa todetaan myös, että monella nuorella on koulussa kieli- ja keskittymisongelmia: vieras kieli ja oppisisällöt, jotka ovat suomalaisen kulttuuriin sidottuja lisäävät koulunkäynnin ja opiskelun haasteellisuutta. Koulunkäyntiin keskittymistä häiritsevät huoli omasta perheestä ja traumaattisten kokemusten läpikäyminen. (Helander & Mikkonen 2002, 74–75.)

Kysymykseen, ovatko nuoret mielestään saaneet riittävästi suomen kielen opetusta, jokainen vastasi, että haluaisi opiskella suomen kieltä koulussa nykyistä enemmän:

Minun on opiskeltava suomen kieltä, koska asun nyt Suomessa.
On vaikea kieli, mutta minun on pakko opetella.

Haluaisin, että koulupäivät olisivat pidempiä, ja opiskelisimme suomen kieltä enemmän kuin nyt.

Minä haluan opiskella suomen kieltä, koska minä haluan opiskella hyvän ammatin Suomessa.

Jokainen kertoi jo käyttävänsä suomen kieltä asioidessaan esimerkiksi kaupassa tai kirjastossa. Haastatteluun osallistuneet kuusi nuorta olivat sitä mieltä, että puhuminen on helpompaa kuin kirjoittaminen.

Kaikki haastatteluun osallistuneet nuoret olivat sitä mieltä, että tulkki on tarpeen heidän tärkeitä asioitaan hoidettaessa, ja he ovat tarvitessaan saaneet tulkkauksen. Sillä, onko tulkki paikan päällä vai hoidetaanko tulkkaus puhelintulkkauksena, ei nuorten mielestä ollut merkittävää eroa:

Se on tärkeintä, että ymmärrän asian ja saan selvää. Sillä ei ole silloin isoa merkitystä onko tulkki paikalla vai puhelimessa.

Kaikki kyselyyn ja haastatteluun osallistuneet yhdeksän vastaajaa kertoivat Suomen ilmaston olleen iso yllätys. Suomen talvi – pakkaset ja lumi – oli asioita, joita oli vaikea etukäteen edes kuvitella:

Tiesin kotimaassani asuessani, että on olemassa maita, missä on kylmää.
Mutta näin kovat pakkaset ja lumi
- on minulle iso yllätys, jota en voinut kuvitella.

Haastatteluun osallistuneet kertoivat, että suomalaisten hiljaisuus yllätti:

Olin suomalaisessa isossa ostoskeskuksessa ja ihmettelin, miten on niin hiljaista. Jos kotimaassani olisi niin paljon ihmisiä paikalla, olisi paljon ääntä.

Kun istuin linja-autossa, ihmettelin hiljaisuutta. Vasta myöhemmin ymmärsin, etteivät ihmiset olleet surullisia, vaan suomalaisten tapana on istua hiljaa linja-autossa.

Suomalaisiin on vaikea tutustua, he ovat hiljaisia ja ujoja.
Kotimaassani ihmiset puhuvat enemmän.

Suomalaisten pukeutuminen hämmensi ensimmäisenä kesänä:

Naisilla on tosi vähän vaatteita päällä kesällä, kun on kuuma.
Sellaiseen en ole tottunut. Minulla on aina pitkä hame.

Suomalaisten ihmisten ennakkoluulojen kohtaaminen tuntui vaikealta. Kaksi haastattelemaani nuorta mainitsi, että he ovat tulleet kiusatuiksi ihonvärinsä tai syntyperänsä vuoksi:

Yksi nainen sanoi minulle: ”Neekeri, mene takaisin!” Silloin minua itketti.
Suomalaiset lapset eivät ole koskaan kiusanneet minua, vain aikuiset.

6.3 Alaikäisen turvapaikanhakijan vaikeimmiksi kokemat asiat Suomessa

Nuoret olivat kyselyn ja haastattelun ajankohtana (helmikuu 2010) eläneet Suomessa 12–15 kuukautta. Kaikilla nuorilla oli ikävä omaa perhettä. Nuoret voivat pitää yhteyttä

omaisiinsa puhelimitse tai internetin välityksellä, mutta puhelinyhteydet kotimaahan eivät aina toimi, eikä kaikilla sukulaisilla ole mahdollisuutta käyttää tietokonetta. Koska puhelinyhteys kotimaahan ei aina yrityksistä huolimatta onnistu, voi välillä mennä pitkiäkin aikoja, ettei nuori kuule omaisistaan:

Joskus minulla on tosi vaikeaa, kun en tiedä missä perheeni on.
En tiedä missä he ovat, tai ovatko he elossa. Lähetän tekstiviestin serkulleni ja kysyn, tietääkö hän missä perheeni on.
Välillä puhelimet eivät toimi, eikä perheelläni ole tietokonetta.
Jos en pitkään aikaan tiedä perheestäni mitään, minulla tosi vaikeaa.

Haastattelemani nuori koki, että tieto helpottaa ikävää: kun hän tietää, missä ja miten perhe voi, hänellä on Suomessa helpompaa. Epätietoisuus oman perheen tilanteesta on vaikeaa:

Toivon, että minun ystäväni tulisi minun luo ja olisimme yhdessä. Kun minulla ystävän kanssa hauskaa, unohdan vaikeat asiat.

Kun minulla tosi vaikeaa, on vaikea keskittyä koulussa.

Nuoret kokivat helpottavana, että alaikäisyksikössä on nuoria, joilla on samanlainen tilanne ja samanlaisia huolia kuin heillä itsellään:

Tiedän, että muillakin on vaikeaa ja huolia. En puhu asioista muiden kanssa, koska tiedän, että jokaisella on vaikeaa.

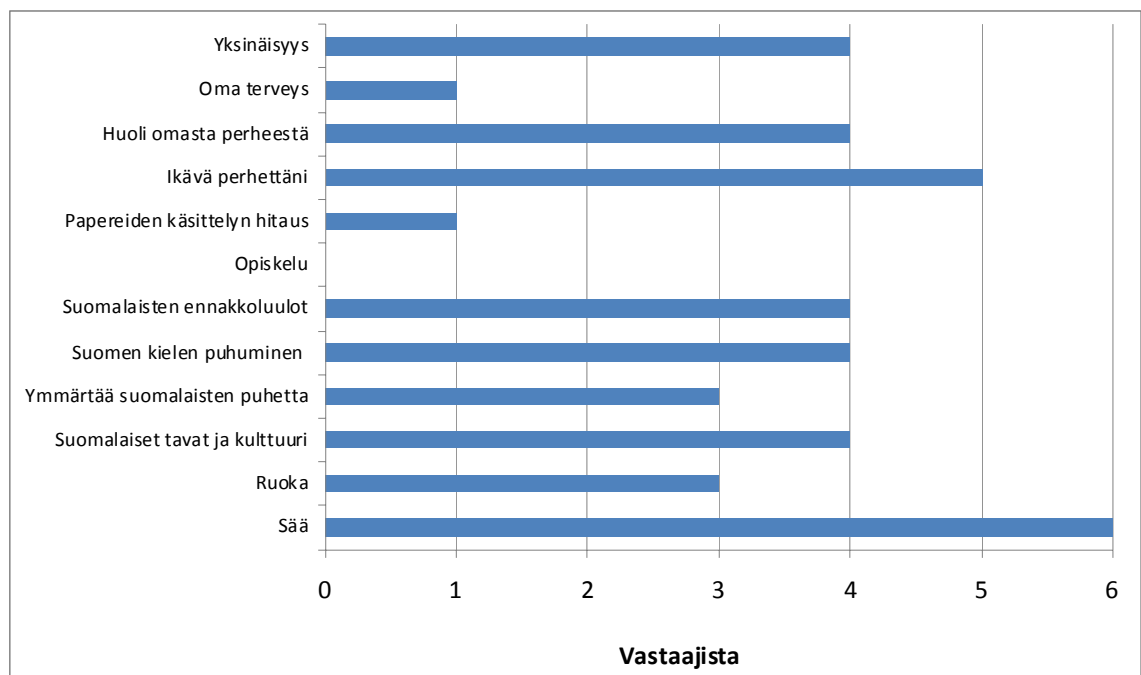
Me olemme vähän kuin sisaret ja veljet.

Kyselyyn vastanneista yhdeksästä nuoresta kukaan ei halua palata heti kotimaahansa kotimaan turvattoman tilanteen vuoksi. Kaksi vastaajista kertoi, että haluaisi opiskella hyvän ammatin Suomessa ja myöhemmin palata kotimaahansa. Kaksi vastasi, ettei koskaan halua palata takaisin:

En halua palata takaisin kotimaahani, koska siellä vaikea elämä. Sotaa.

Tutkimukseeni osallistuneet nuoret kokivat vaikeimmiksi asioiksi Suomessa sään ja ikävän omaa perhettä kohtaan (kuvio 4). Tutkimukseni suoritettiin talvella 2010, jolloin poikkeuksellisen kovat pakkaset ja runsas lumentulo saattoivat osaltaan olla vaikuttamassa nuorten vastauksiin. Helanderin ja Mikkosen tutkimuksen (2002, 51) mukaan monet Suomeen tulleista lapsista ja nuorista eivät ole koskaan kokeneet kylmyyttä ja talvella Suomeen saapuminen koettiin vaikeammaksi kuin kesällä saapuminen.

Omaa perhettä ja perheenjäseniä kohtaan tunnettiin ikävän rinnalla myös huolta; missä he ovat, ja miten he voivat? Yksinäisyyden tunne ja Suomen kieleen ja kulttuuriin liittyvät asiat koettiin myös arjessa vaikeuksiksi. Kyselyssä kukaan vastaajista ei nimennyt opiskelua asiaksi, joka hankaloittaisi arkea ja jaksamista.

KUVIO 4. Kyselyyn vastanneiden Suomessa asuessaan vaikeimmiksi kokemat asiat

Helanderin ja Mikkosen (2002) tutkimukseen osallistuneet alaikäiset yksin tulleet turvapaikanhakijat kokivat eron omasta perheestä kaikkein vaikeimmaksi asiaksi elämässään. Ikävä ja huoli vanhemmista sekä selviytyminen uudessa, vieraassa

ympäristössä aiheuttivat monenlaisia oireita lapsissa kuten unettomuutta, painajaisia, masennusta ja aggressiivisuutta. (Helander & Mikkonen 2002, 12.)

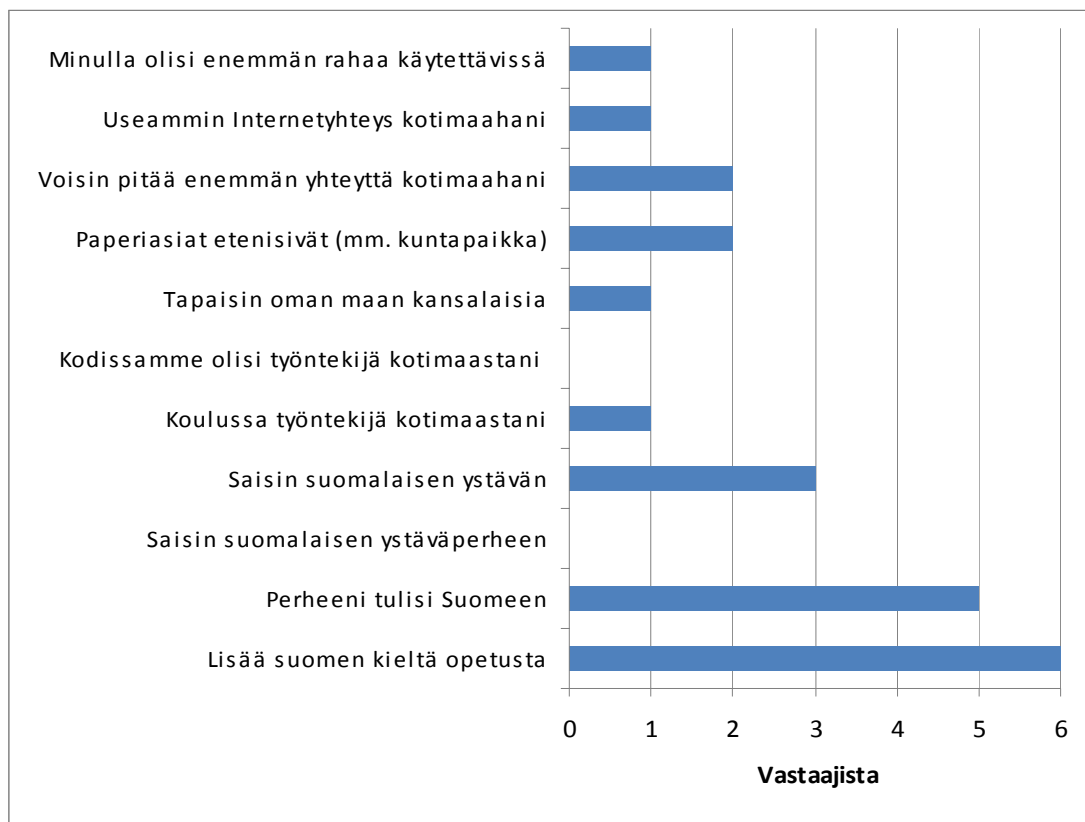
6.4 Alaikäisen turvapaikanhakijan sopeutumisen tukeminen

Kaikille kyselyyn vastanneille nuorille oli kaksi tärkeää asiaa, jotka tukisivat heidän sopeutumistaan ja kotiutumistaan Suomeen (ks. kuvio 5):

- 1) Saisi lisää suomen kielen opetusta.
- 2) Oma perhe tulisi kotimaasta Suomeen.

Suomen kielen opiskeluun kaikki nuoret olivat erittäin motivoituneita; he haluavat oppia kieltä ja haluaisivat opiskella kieltä koulussa nykyistä enemmän. Lähes kaikille tärkeä asia oli oman perheen saapuminen Suomeen. Osa kyselyyn osallistuneista ilmaisi toiveensa saada oma perhe Suomeen kirjoittamalla kaikkien vapaavalintaisten kysymysten jälkeen riveille:

Se, että oma perheeni tulisi Suomeen. Siinä on minulle tärkeä asia.

KUVIO 5. Kyselyyn vastanneiden tärkeimmiksi kokemat sopeutumista edistävät asiat

Iloa tuottavia asioita vastaajille olivat mahdollisuus opiskella, rauha ja oma terveys. Mikkosen ja Helanderin (2002) tutkimuksessa nuorten mielestä mahdollisuus käydä koulua ja opiskella olivat Suomessa asumisen parhaita puolia.

Haastatteluihin osallistuneet nuoret olivat kaikki sitä mieltä, että kun he nyt asuvat Suomessa, he haluavat tutustua suomalaiseen kulttuuriin. Kun kysyin, mitä hyvää he haluaisivat tuoda omasta kulttuuristaan meille, he vastasivat, että jokaisessa kulttuurissa on hyviä asioita, joten ihmiset voivat toteuttaa omaa kulttuuriaan:

Elämäni Suomessa ja kotimaassani eroavat kuin yö ja päivä.
Kotimaassani olin aamusta asti paljon ulkona.
Nyt kun Suomessa on talvi, olen koko ajan sisällä.

Jokaisessa maassa ja kulttuurissa on hyviä asioita.
Nyt olen Suomessa ja tutustun suomalaiseen elämään.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimustehtävänäni oli tutkia ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ajatuksia elämästä Suomessa ja sitä, mikä nuorten mielestä tukisi arjessa jaksamista. Nuorten ajatuksia kokosin kyselyn ja teemahaastattelun avulla. Kielen merkitys nousi selkeästi esiin tutkimusta tehdessäni: nuori voi jo asioida suomen kielellä ja ymmärtää lukemaansa, mutta tulkin avulla nuori pystyi perustelemaan omia mielipiteitään, kertomaan tarkemmin ajatuksistaan, ja välttyimme paremmin mahdollisilta väärinkäsityksiltä. Puhelintulkkauksen avulla nuoret pystyivät osallistumaan aktiivisesti keskusteluun ja perustelemaan vastauksiaan paremmin kuin pelkkää kyselykaavaketta käytettäessä.

Kyselyn vastauksista ja haastatteluissa nousi selkeästi esiin toive, joka oli vastaajille yhteinen: oman perheen tai perheenjäsenen saapuminen Suomeen oli tärkeä asia, jota odotetaan ja toivotaan hartaasti. Oman perheen saapuminen tukisi nuorten mielestä sopeutumista ja kotiutumista Suomeen. Ikävä omaa perhettä ja toive saada oma perhe tai perheenjäseniä Suomeen on tutkimustulos, joka on saatu myös aiemmin, muun muassa Helanderin ja Mikkosen tutkimuksessa vuonna 2002. Osalla nuorista sota- tai muut tilanteet ovat vaikuttaneet siihen, ettei perheestä ole enää vanhempaa tai vanhempia elossa, mutta oman perheen tai perheenjäsenen saapuminen Suomeen oli toive, joka tuli erityisesti haastatteluissa selkeästi esille ja yhdisti haastatteluun osallistuneita alaikäisiä yksin tulleita turvapaikanhakijoita.

Kaikilla vastaajilla oli toive saada nykyistä enemmän suomen kielen opetusta. Nuoret olivat erittäin motivoituneita opiskelemaan suomen kieltä. Nuoret perustelivat vahvaa motivaatiotaan sillä, että koska he nyt asuvat Suomessa, he tarvitsevat kielitaitoa. Jatko-tutkimuksen aiheena voisivat olla suomen kielen opetuksen menetelmät eli se, millä metodilla ja miten nuoret haluaisivat opiskella suomen kieltä. Nuorten vahvasta motivaatiosta kertoo myös se, että haastattelujen jälkeen he tarkistivat minulta, onko tutkimukseni tuloksilla vaikutusta tulevaan suomen kielen opetukseen ja määrään. Kielen opiskelun motivaatiota lisäsi nuorten toive opiskella hyvään ammattiin Suomessa; toiveammateista mainittiin lääkärin, lähihoitajan ja sairaanhoitajan ammatit. Osa kertoi,

että kotimaassa on pulaa hoitajista ja lääkäreistä, ja kun kotimaan tilanne rauhoittuu, nuori haluaisi palata kotimaahan hoitotyön ammattilaisena.

Nuorten vahvuutena voinee pitää sitä, että he olivat valmiita opiskelemaan uutta kieltä, innokkaita tutustumaan uuteen kulttuuriin ja saamaan lisää tietoa Suomen yhteiskunnasta ja tavoista. Teemahaastattelussa nuoret painottivat, että koska he asuvat nyt Suomessa, he haluavat oppia lisää suomalaisuudesta. Nuoret halusivat tutustua ja oppia lisää suomalaisesta kulttuurista ja korostivat, että jokaisessa maassa ja kulttuurissa on jotain hyvää, eikä siten ole oikeutta painottaa oman kulttuurin erinomaisuutta.

Kotiutumisen kannalta tärkeää on myös mahdollisuus säilyttää omaa kulttuuriaan. Helanderin ja Mikkosen tutkimuksessa (2002) esimerkiksi mahdollisuus harjoittaa omaa uskontoa tuki nuoria jaksamisessa arjen ja uuden kulttuurin keskellä. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret olivat mielestään saaneet harjoittaa omaa uskontoaan Suomessa, ja osa piti sitä tärkeänä osana arkea ja jaksamista. Nuorilla oli esimerkiksi koulupäivien aikana mahdollisuus rukoilla rukousaikojen mukaan.

Nuorten vastauksista ikävän rinnalla vaikeaksi asiaksi nousi Suomen sää: ilmasto poikesi siitä, mihin kotimaassa oli totuttu. Nuorten kokemukseen ja vastauksiin saattaa vaikuttaa tutkimusajankohta helmikuussa 2010, jolloin Suomessa oli ollut viikkojen yhtämittainen pakkasjakso ja haastattelun aikanakin satoi runsaasti lunta. Nuoret kertoivat haastattelussa myös kesän valoisista öistä, jotka tuntuivat erikoisilta ja hankaloittivat alussa nukahtamista.

Oma tutkimusprosessini oli minulle ikimuistoinen, haasteellinen ja avartava projekti. Tutkimustehtäväni oli mielestäni erittäin ajankohtainen, koska alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa on kasvanut, ja eri puolille Suomea on perustettu useita ryhmä- ja perheryhmäkoteja alaikäisille yksin tulleille turvapaikanhakijoille. Halusin uudistaa ja kehittää omaa ammattiosaamistani. Tutustuin tutkimusprosessini aikana neljän eri kaupungin pakolais- ja monikulttuurisuustyöhön. Eri kulttuurista tulevien nuorten kohtaaminen oli minulle uusi, mieleenpainuva ja lämminhenkinen kokemus. Oma monikulttuurinen tietotaitoni ja rohkeuteni kohdata eri-ikäisiä maahanmuuttajia kehittyi tutkimustehtäväni edetessä.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen perehtymiseen ja nuorten haastatteluun minulla olisi ehdottomasti pitänyt olla käytettävissä enemmän aikaa. Haastatteluissa ja jo tutkimustehtävänä esittelyssä olisi ollut tarpeen käyttää enemmän ja rohkeammin tulkkia. Kustansin tulkkipalvelut itse, joten päädyin taloudellisten kustannusten vuoksi siihen, että vain tutkimukseni esittely nuorille oli heidän omalla äidinkielellään, ja teemahaastattelussa oli mahdollisuus käyttää puhelintulkkiausta.

Oma mielenkiintoni tutkimusaiheeseeni nousi pitkälti tietynlaisesta vastakkainasettelusta: mediassa turvapaikanhakuprosessia käsitellään milloin kasvavien tilastojen ja kustannusten kasvun näkökulmasta, iänmäärittämiseen liittyvien testien tarpeellisuuden tai erilaisten pelkojen, uhkakuvien ja ennakkoluulojen näkökulmasta. Murrosikäisten lasten äitinä minua puolestaan mietityttää alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla inhimillinen tragedia: miten lapsi, joka tulee yhteisökeskeisestä kulttuurista, voi ahdistavan pakomatkan jälkeen jatkaa elämäänsä ilman vanhempiansa tukea ja turvaa hänelle vieraassa kulttuurissa - ja maassa, jota hän ei tiennyt edes olevan olemassakaan.

Maahanmuuttoon ja turvapaikanhakuun liittyvät asiat nostattavat herkästi erilaisia voimakkaitakin tunteita ja mielipiteitä esiin. Tämän vuoksi minun tuli suhtautua kriittisesti tutkimukseeni liittyvien lähteiden luotettavuuteen. Myös haastatteluista saatuihin vastauksiin tulee suhtautua yleensä kriittisesti: pystyykö vastaaja vastaamaan kysymyksiin todellisten ajatustensa pohjalta, vai vastaako hän niin, kuin hänen toivotaan vastaavaan. Uskaltaako nuori antaa kielteisen kuvan arjestaan ja elämästään erityisesti tilanteessa, missä maahanmuuttoprosessi on vielä kesken.

Osa tutkimukseeni osallistuneista nuorista kertoi keskustelelevansa asioistaan ja mahdollisista vaikeuksistaan asuinpaikkansa ohjaajien tai muiden nuorten kanssa. Osa nuorista halusi olla kertomatta asioista muille ja pohtivansa asioita itsekseen. Alaikäisen turvapaikanhakijan henkinen jaksaminen on koetuksella, koska lapset ja nuoret ovat mahdollisesti hyvin vaarallisen ja pitkän pakomatkan jälkeen ilman perhettään vieraassa kulttuurissa, vieraan kielen ja uusien ihmisten parissa. Mikkonen (2001) totesi tutkimuksessaan, että mielenterveysasiat ovat maahanmuuttajille usein erityisen arka ja leimaavaksi koettu asia, eivätkä nuoret turvaudu ammattiapuun, vaikka heillä olisi kuinka vaikeaa.

Ilman huoltajaa saapuneiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden asemaan ja kotoutumisen tukemiseen olisi kiinnitettävä huomiota niin yksilö- kuin yhteiskunnankin tasolla: miten voin lähimmäisenä tai sosiaali-alan ammattilaisena tukea lasta, joka on tullut pitkän matkan ja elää nyt arkeaan vieraan kulttuurin keskellä ilman omaa perhettä. Miten ja millä tiedoilla muodostamme asenteemme maahanmuuttajia kohtaan? Miten suomalaiset kykenevät ottamaan vastaan alaikäisiä ilman vanhempiaan Suomeen tulleita lapsia ja nuoria? Miten yhteiskuntamme kykenee vastaamaan maahanmuuton tämän päivän haasteisiin?

Yhteiskunnan tasolla tulisi myös pohtia, miten tukea ja turvata nuoren itsenäistyminen ja hyvä elämä Suomessa: 18 -vuotias nuori joutuu muuttamaan perheryhmäkodista pois, eikä laki velvoita jälkihuoltoon. Jatkotutkimuksen kannalta olisi tärkeää kuunnella myös jo itsenäistyneiden alaikäisinä yksin tulleiden mielipiteitä ja kokemuksia. Millaista tukea he olisivat mielestään tarvinneet, kun he olivat kaukana kotoa ja ilman vanhempiaan, ja mikä heidän mielestään on tukenut parhaiten Suomeen kotoutumista.

LÄHTEET

- Akar, Sylvia & Tiilikainen, Marja 2009. Katsaus islamilaiseen maailmaan. Naiset, perhe ja seksuaaliterveys. (Toim. Lipsanen Laura) Väestöliitto. Väestötietosarja 20. Loimaa.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 1993. Kun kulttuurit kohtaavat. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Alitolppa-Niitamo, Anne; Söderling Ismo & Fågel Stina (toim.) 2005. Olemme muuttaneet. Väestöliiton väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu. Helsinki: Väestöliitto.
- Edustajana turvapaikkamenettelyssä: opas alaikäisen turvapaikanhakijan edustajalle. 2010. Pakolaisneuvonta. Helsinki: Pakolaisneuvonta.
- Eskola, Jari & Suoranta Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Helsinki: Vastapaino.
- Helander, Reetta & Mikkonen, Anna 2002. Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 13/2002.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1991. Teemahaastattelu. 5. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. painos. Helsinki: Tammi.
- Hursti, Irene 2002. Ystävyyttä yli etnisten rajojen. Tutkimus SPR:n maahanmuuttajien ystävävälityksen ja neuvonnan kehittämisestä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B raportteja 14. Helsinki: Multiprint Oy.
- Johdatusta kulttuurienväliseen viestintään. TYVI.net. Viitattu 1.2.2010.
http://www.tyvi.net/kvviest/kvviest_I.htm. Tuloste tekijän hallussa.
- Karvonen Sari 2008. Rauha, hoiva ja rakkaus – tutkimus ilman huoltajaa Suomeen tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden tarpeista. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Pro gradu -työ.
- Käkönen Hanna 2010. Sosiaaliohjaaja. Ryhmäkoti Ingas, Espoo. Henkilökohtainen tiedonanto 8.3.
- Leena Plym-Rissanen Oman kulttuurin tiedostaminen. KulttuuriGuru. Viitattu 20.2.2010 http://www.uraverkko.net/kulttuuriguru/K_artikkeli3.htm

- Maahanmuuttovirasto. i.a.a. Tietopankki. Sanasto. Viitattu 6.2.2010.
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path>. Tuloste tekijän hallussa.
- Maahanmuuttovirasto.i.a.b. Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Viitattu 20.2.2010.
<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=3127>. Tuloste tekijän hallussa.
- Maahanmuuttovirasto. i.a.c. Tilastoanalyysi. Viitattu 28.2.2010.
<http://www.migri.fi/download.asp?id=tupan+tilastoanalyysi>. Tuloste tekijän hallussa.
- Maahanmuuttovirasto.i.a.d. Dublin -päätökset yleensä muutamassa kuukaudessa. Viitattu 25.3.2010. <http://migri.fi/netcomm.asp>? Tuloste tekijän hallussa.
- Metsämuuronen Jari 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia -sarja 4. 3. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp.
- Mikkonen, Anna 2001. Ilman huoltajaa Suomeen tulleiden pakolaisnuorten sosiaaliset verkostot, arki ja asuminen. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian laitos. Pro gradu -työ.
- MOT – maahanmuuton hinta. Suomi 2010. Tuottaja: Matti Virtanen. Esitetty 8.2.2010. YLE TV1.
- Opetushallitus 2005. KiKe Kielellisen kehityksen diagnosoiva tehtäväsarja Suomi toisena kielenä opetukseen. Helsinki: Opetushallitus.
- Pakolaisneuvonta ry. Turvapaikkamenettely Suomessa. Viitattu 26.4.2010.
http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid Tuloste tekijän hallussa.
- Pentikäinen, Marja 2005a. Loputon matka: Vietnamilaiden ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus 2005. Helsinki: Työministeriö.
- Pentikäinen, Marja 2005b. Loputtomalla matkalla: kertomuksia pakolaisuudesta. Toim. Lassi Saressalo. Tampere: Etnika. Pohjautuu tekijän Helsingin yliopistossa hyväksytyyn väitöskirjaan Loputon matka.
- Räty, Minttu 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.
- Sisäasiainministeriö. i.a. Ajankohtaista. Viitattu 3.4.2010.
<http://www.raja.fi/intermin/home.nsf/OldMainArticles/034461F8F1491472C2257540004BB6BA?opendocument>. Tuloste tekijän hallussa.

- Suomen pakolaisapu 2009. Tuoreita aiheita. 16.6.2009a. Viitattu 21.2.2010.
http://www.pakolaisapu.fi/ajankohtaista/unhcr_maailmassa_42_miljoonaa_pakenemaan_joutunutta_ihmista.html. Tuloste tekijän hallussa.
- Suomen pakolaisapu.i.a.a. 10 väitettä ja faktaa turvapaikanhakijoista ja pakolaisista.
Viitattu 1.3.2010
http://www.pakolaisapu.fi/faq/termit_tutuiksi/10_vaitetta_ja_faktaa. Tuloste tekijän hallussa.
- Suomen pakolaisapu. i.a.b. Paossa maailmalla. Viitattu 24.4.2010.
http://www.pakolaisapu.fi/haku?searchterms=kiinti%C3%B6pakolainensa_maailmalla. Tuloste tekijän hallussa.
- Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Väestörekisterikeskus 2009. Taskutieto. Viitattu 4.4.2010.
[http://www.vrk.fi/vrk/home.nsf/files/Taskutieto_2009/\\$file/Taskutieto_2009.pdf](http://www.vrk.fi/vrk/home.nsf/files/Taskutieto_2009/$file/Taskutieto_2009.pdf)
- Väänänen Johanna i.a. Alaikäisten yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden puhuttelu.
Viitattu 27.3.2010. www.lskl.fi/tiedostot/folder_37.
- Yksintulleet – näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. 2009. Euroopan muuttoliikeverkosto. Maahanmuuttovirasto. European Migration Network.

LIITE 1:

TAULUKKO 1. Yksilöllinen (individuaalinen) ja yhteisöllinen (kollektiivinen) kulttuuri (Räty 2002, 57–60) mukaan

	Yksilöllinen eli individuaalinen kulttuuri	Yhteisöllinen eli kollektiivinen kulttuuri
Perhe	<ul style="list-style-type: none"> • Perhe on ydinperhe, joka saattaa muuttaa muotoaan useita kertoja. • Puolison valinta on henkilökohtainen ratkaisu ja perustuu rakkauteen. • Ydinperhe on kiinteä taloudellinen ja toiminnallinen yksikkö. 	<ul style="list-style-type: none"> • Avioliitto on pitkälti perheiden välinen sopimus. • Avioliitto ei liitä toisiinsa vain kahta yksilöä vaan kaksi perhettä. • ”Perheellä” tarkoitetaan useimmiten usean sukupolven ja aikuisen suurperhettä.
Lasten kasvatus	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsuutta ja nuoruutta suojellaan ja kunnioitetaan. • Itsenäiseksi ihmiseksi kasvaminen on kasvatuksen tavoite. • Lapselle korostetaan itsenäisyyden merkitystä ja lapsen vastuuta omista teoista. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsi opetetaan pienestä pitäen toimimaan ryhmän odottamalla tavalla yhteisön jäsenenä. • Ryhmän jäseneksi kasvaminen on kasvatuksen tärkeä tavoite. • Aikuinen toimii lapsen tekojen kontrolloijana.
Rahan käyttö	<ul style="list-style-type: none"> • Aikuisilla on henkilökohtaiset käyttövaransa. • Jokaisen ihmisen oletetaan elättävän itsensä. • Sosiaaliturvajärjestelmä on luotu huolehtimaan niistä, jotka eivät tähän pysty. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahat ovat usein lähiyhteisön yhteiskäytössä. • On kunnia-asia tarvittaessa jakaa raha ystävien ja perheen kesken. • Koko perhe saattaa luovuttaa palkkansa perheen yhteiseen kassaan, jolloin perheen pää määrää rahojen käytöstä. • Usein ulkomaille lähteneet tukevat kotimaahan jäänyttä perhettä.

LIITE 2 (1/5)

Kirjoita vastauksesi viivalle tai laita rasti ruutuun sinulle sopivan vaihtoehdon kohdalle.

1. Olen _____ vuotta vanha.

2. Olen ollut Suomessa _____ kuukautta.

3. Tiesitkö lähtiessäsi kotimaastasi, että tulet Suomeen? kyllä en

4. Olitko kuullut Suomi -nimisestä maasta ennen Suomeen tuloasi? kyllä en

Jos vastasit edelliseen vastaukseen kyllä,

mitä tiesit Suomesta ennen maahan tuloasi?

5. Jos vastasit kysymykseen 4 kyllä, mistä olit saanut tietoa Suomesta?

vanhempani kertoivat asioita Suomesta

Suomessa asuva sukulainen, tuttava kertoi

koulusta

lukemalla lehdistä ja kirjoista

lukemalla Internetistä

muualta mistä? _____

LIITE 2 (2/5)

6. Mitä mieltä olet suomen kielen opiskelusta?

on tärkeää opiskella suomen kieltä

ei ole tärkeää opiskella suomen kieltä

en osaa sanoa

7. Miksi suomen kieltä on mielestäsi tärkeää/ei ole tärkeää opiskella?

Perustele vastauksesi.

8. Onko suomen kieli mielestäsi? vaikeaa helppoa en osaa sanoa

9. Opiskeletko suomen kieltä mielelläsi? kyllä en en osaa sanoa

10. Puhutko sinä suomen kieltä, kun hoidat asioitasi

(esimerkiksi kirjastossa/kaupassa)?

kyllä, puhun suomea

haluaisin puhua suomea, mutta en uskalla

en halua puhua suomea

en osaa puhua suomea

11. Oletko saanut riittävästi suomen kielen opetusta?

suomen kielen opetusta on riittävästi

haluaisin enemmän suomen kielen opetusta

haluaisin vähemmän suomen kielen opetusta

LIITE 2 (3/5)

12. Oletko saanut tulkkausapua asioittesi hoitamisessa?

Olen saanut tulkilta riittävästi tulkkausta asioitteni hoitamiseen.

En ole saanut riittävästi tulkkausapua asioitteni hoitamiseen.

Jos et ole saanut riittävästi käyttää tulkkia asioittesi hoitamiseen, milloin olisit tarvinnut tulkkia? _____

13. Onko sinulla asioita, jotka tuntuvat sinusta vaikeilta (hankalilta) Suomessa asuessasi?

sää (erilainen ilmasto kuin kotimaassa)

ruoka on erilaista kuin kotimaassani

suomalaiset **tavat ja kulttuuri** ovat minulle vieraita

vaikea **ymmärtää**, mitä suomalaiset **ihmiset puhuvat** minulle

suomen kielen puhuminen on minulle vaikeaa

suomalaisten ihmisten **ennakkoluulojen kohtaaminen**

opiskelu koulussa

tärkeiden **paperiiden käsittelyn hitaus** (kuntapaikkahakemus, jne.)

ikävä omaa perhettäni

huoli omasta perheestäni, miten he voivat?

huoli **omasta terveydestäni**

olen **yksinäinen**

Mikä muu asia on sinulle Suomessa vaikeaa? _____

Alleviivaa sinulle vaikein asia yllä olevista asioista.

LIITE 2 (4/5)

14. Mitkä asiat voisivat helpottaa elämääsi Suomessa?**(voit rastittaa kaikki ne vaihtoehdot, mitkä helpottaisivat sinun elämääsi Suomessa)**Lisää suomen kielen opetusta Perheeni saapuminen Suomeen Saisin oman suomalaisen ystäväperheen Saisin suomalaisen ystävän, joka olisi samanikäinen kuin minä Koulussa olisi työntekijä, joka olisi samasta maasta kuin minä. Kodissani olisi töissä työntekijä, joka olisi samasta maasta kuin minä. Tapaisin useammin henkilöitä, jotka ovat samasta maasta kuin minä. Paperiasiat etenisivät ja saisin päätöksiä (mm. kuntapaikka) Voisin pitää enemmän yhteyttä kotimaahani puhelimitse Voisin pitää enemmän yhteyttä kotimaahani Internetin välityksellä Minulla olisi enemmän rahaa käytettävissä Muut asiat Mikä/mitkä asiat helpottaisivat elämääsi Suomessa? _____

Alleiviivaa asia, mikä helpottaisi elämääsi eniten nyt.

LIITE 2 (5/5)

15. Haluaisitko opiskella Suomessa itsellesi ammatin? kyllä en

Jos vastasit kyllä, mihin ammattiin haluaisit opiskella? _____

16. Haluaisitko palata kotimaahasi?

Haluaisin palata kotimaahani mahdollisimman pian.

Haluaisin palata kotimaahani myöhemmin.

En halua palata kotimaahani.

17. Mistä asiasta olet iloinen tällä hetkellä? Mitkä asiat ovat Sinulla nyt hyvin?

Kiitos vastauksistasi!

Hyvää jatkoa Sinulle!

LIITE 3. Teemahaastattelun runko

1. Hei. Mitä sinulle kuuluu?
2. Kun asuit kotimaassasi, tiesitkö, että on olemassa valtio nimeltä Suomi?
3. Tiesitkö matkalla, että tulet Suomeen?
4. Kun saavuit Suomeen, millaiselta elämä täällä mielestäsi näytti?
5. Mikä sinulle on ollut suurin yllätys asuessasi Suomessa – asia, mitä et tiennyt olevan olemassa tai mihin et ollut tottunut?
6. Kävimme kyselykaavakkeen (LIITE 2) kysymykset 13 ja 14 läpi nuorten kanssa. Tulkki käänsi kyselyn suomenkieliset kysymykset nuorten äidinkielelle, ja nuorten vastaukset tulkki käänsi minulle suomen kielelle.
7. Oletko saanut mielestäsi riittävästi tulkkausta Suomessa?
8. Kun tarvitset tulkkia, haluatko, että hän olisi paikan päällä, käytettäisiin puhelintulkkausta vai asioitko suomen kielellä?
9. Mitä mieltä olet suomen kielen opiskelusta?
10. Mitkä asiat sinulla ovat nyt hyvin?
11. Kiitos haastattelusta ja hyvää jatkoa Sinulle.